CSIW

Crisis Studies of the Islamic World
Vol.12, No.4, winter 2026

The Role of Regional Actors in the Overthrow of the Assad Regime: A Case Study of Qatar

Seyed Ali Nejat[1]

Received Date: 2025/02/14 Accept Date: 2025/07/14

Cite: Nejat, S. A. (2026). The Role of Regional Actors in the Overthrow of the Assad Regime: A Case Study of Qatar. *Crisis Studies of the Islamic World*, *12*(4), 88-117.

DOI: 10.27834/CSIW.2502.1511.4.39.4

Abstract

The overthrow of Bashar al-Assad in 2024, which ended more than five decades of rule by the Assad family, is considered a turning point in the contemporary history of Syria. This surprising event was the result of lightning attacks by the Hayat Tahrir al-Sham group, which, after capturing the strategic cities of Aleppo and Homs, reached the Syrian capital Damascus and took control of the country. One of the key players in the Syrian crisis that played an important role in the overthrow of Assad is Qatar. Using a descriptive-analytical method and citing library sources, the present study seeks to answer the question of what is the role of Qatar in the overthrow of the Assad regime? In response to this question, the author, applying the theory of classical realism, tests the hypothesis that Qatar has played an active role in the process of overthrowing the Assad regime, with the aim of increasing its power and gaining maximum benefits, through interventionist policies and financial, military, political and media support for opposition groups, especially Hayat Tahrir al-Sham. The research findings also indicate that the rise to power of Hayat Tahrir al-Sham will not only expand Doha's influence in Damascus, but also, in the long term, strengthen Qatar's position in regional equations and increase Doha's bargaining power at the international level.

Keywords: Syrian Crisis, Bashar al-Assad, Qatar, Classical Realism, Muslim Brotherhood, Tahrir al-Sham

[1]. PhD student in Regional Studies, Middle East orientation, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Iran. sa.nejat@yahoo.com

The Articles is published under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC-BY 4.0). See: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.en

Introduction

The fall of Bashar al-Assad in late 2024 constitutes a turning point in the contemporary history of Syria and the Middle East. This event not only ended the Assad family's decades-long rule but also had profound consequences for the region's political structure and geopolitical dynamics. These changes resulted from the sudden offensive of Hay'at Tahrir al-Sham (HTS), which, after seizing strategic cities such as Aleppo and Homs, eventually captured Damascus and took control of the country.

The collapse of the Assad government was the product of a combination of domestic and external factors. Domestically, key factors include the crisis of political legitimacy, social fragmentation, economic collapse, international sanctions, the government's inability to provide financial resources for the army and administrative apparatuses, and the convergence of Salafi-jihadist groups. Externally, the diminished support from Assad's three main allies—Iran, Lebanese Hezbollah, and Russia—was highly influential. This reduced support occurred mainly because these actors were engaged in other fronts, such as the war with Israel and the Ukraine crisis. Furthermore, direct support from Turkey and Qatar for HTS played a decisive role in shifting the balance of power. Qatar, in particular, acted as a key actor in the Syrian crisis, playing a major role in supporting opposition groups and contributing to the fall of Assad's government.

Unlike the decade prior to the Syrian crisis—during which Doha-Damascus relations expanded politically and economically—from 2011 onward, these relations took a completely reverse course. Before the crisis began, despite Saudi warnings and opposition, Qatar supported Syria's backing of resistance groups in Lebanon. Syria also strengthened its close ties with Doha, not only politically but also through increased economic and commercial cooperation (Abdul-Jawad, 2014). Agreements such as joint efforts to resolve Lebanon's internal crisis and lifting Damascus's international isolation after the Rafiq Hariri assassination symbolized the strategic alliance between the two countries. Bashar al-Assad's visit to Doha in 2003 led to the signing of over 13 economic agreements (Nejat, 2016: 176).

With the onset of the Syrian crisis, Qatar gradually adopted a completely different approach. While Qatari officials initially encouraged Assad to show flexibility toward protesters, as violence increased, Doha began providing extensive support to opposition groups. The closure of the Qatari embassy in Damascus, the establishment of the official Syrian opposition, and Qatar's regional and international efforts to gain recognition for these groups exemplified this policy shift. Additionally, Qatar provided significant financial and military aid to the Free Syrian Army and groups affiliated with the Muslim Brotherhood. After the fall of Bashar al-Assad and the rise of HTS under Ahmed al-Sharaa (al-Jolani), Qatar not only reopened its embassy in Damascus but also saw Sheikh Tamim bin Hamad become the first Arab leader to visit the new Syrian government. Thus, this article seeks

to answer the following question: What is the role of Qatar in the overthrow of Bashar al-Assad's government? The research hypothesis posits that Qatar, aiming to increase its power and maximize its gains, played an active role in overthrowing Assad by adopting an interventionist policy and providing financial, military, political, and media support to opposition groups, especially HTS.

1. Methodology and Theoretical Framework

This article employs an explanatory-analytical method with a historical approach. It examines the evolution of Qatar's foreign policy toward the Syrian crisis using historical data and written sources. Relying on reliable sources such as scientific articles, Al Jazeera media reports, and diplomatic documents, the research describes and analyzes Qatari actions from 2011 to 2024. Data were collected and interpreted through qualitative content analysis, including examination of Qatari officials' statements, Arab League decisions, and Al Jazeera's media coverage. The historical approach categorizes developments into five distinct time periods and analyzes Qatar's motives using the theoretical framework of classical realism. This method allows the researcher to identify Qatari behavioral patterns based on historical evidence and assess their consequences. Furthermore, qualitative data analysis facilitates a deeper understanding of the role of Qatar's diplomatic, military, and media tools in the crisis.

Classical realism, also known as the power politics school, provides a key framework for analyzing Qatar's approach in the Syrian crisis. This theory considers states as the main actors in the international system, acting based on their national interests to increase power and security. In the Syrian crisis, Qatar initially adopted a peaceful approach by proposing political reforms to Bashar al-Assad; after this failed, it adopted an aggressive policy. This policy included financial and arms support for the opposition, using Al Jazeera for propaganda against Assad, and proposing military intervention. This shift aligns with the realist principle of prioritizing national interests (e.g., the Qatar–Turkey gas pipeline project, which Assad rejected). The separation of ethics from politics is evident in Qatar's support for armed groups without moral considerations. Rivalry with Saudi Arabia, balancing power against Iran, and alignment with the West further demonstrate Qatar's effort to strengthen its regional and international position. Classical realism thus explains Qatari behavior as an attempt to survive, increase influence, and ensure security in the competitive Middle Eastern environment, providing a suitable framework for analyzing its foreign policy.

2. Discourse

Qatar's foreign policy toward the Syrian crisis from 2011 to 2024 underwent numerous developments and shifts. During the first five months of the crisis, Qatar adopted a cautious approach, recommending political reforms and peaceful dialogue and asking Bashar al-Assad to respond to the protests. As violence intensified in Hama and following the attack on the Qatari embassy,

Doha changed its course, closed its embassy, and recalled its ambassador. From January 2012 to the end of 2013, Qatar adopted an aggressive approach, using financial, media, and military tools alongside the West to overthrow Assad. From 2014 to 2017, Qatar's approach became paradoxical; from 2018 to 2024, it adopted an even more aggressive stance, supporting groups such as HTS and using the Al Jazeera network for negative propaganda against Assad to delegitimize his rule. Unlike other Arab countries, Doha did not normalize relations with Damascus and took a hard stance against Assad at the 2023 Arab League summit.

Qatar's mechanisms for overthrowing Assad included diplomatic actions, arms support, financial aid, threats of military intervention, and the use of Al Jazeera to undermine Assad's legitimacy. The reasons for Qatar's aggressive approach include the separation of ethics from politics, prioritization of national interests, attempts to balance power against Iran, rivalry with Saudi Arabia, and alignment with the West to increase international influence.

3. Conclusion and Suggestions

The fall of Bashar al-Assad's government in 2024 is one of the most significant developments in the Middle East, with profound impacts on the regional balance of power. The weakening of Iranian and Russian influence following Assad's fall created a favorable space for Qatar to increase its role. Assad's fall provided Doha with an opportunity both to expand its influence and to pursue projects such as reviving the Qatar–Turkey gas pipeline, while advancing its diplomatic and Islamist policies. These changes have enabled Qatar to strengthen its position in regional rivalries—especially against actors such as Iran, Saudi Arabia, and the UAE—and to play a key role in Syria's future reconstruction. Qatar, now relying on substantial financial resources, active diplomacy, and a strategic alliance with Turkey, is attempting to become a prominent actor in Syria's future developments. However, this ambition faces major challenges, including rivalry with Saudi Arabia and the UAE, continued Israeli attacks, unstable security conditions in southern Syria, and the growing number of other effective actors, all of which complicate Qatar's future influence. Qatar's success in this path depends on its ability to manage these challenges and create positive interactions with other regional actors.

فصلنامه بحران پژوهی جهان اسلام

دوره ۱۲، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۴

نقش بازیگران منطقه‌ای در سرنگونی حکومت اسد؛ مطالعه موردی قطر

سید علی نجات[۱]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۵

استناد: نجات، سیدعلی . (۱۴۰۴). نقش بازیگران منطقه‌ای در سرنگونی حکومت اسد؛ مطالعه موردی قطر. *بحران پژوهی جهان اسلام*، ۱۲(۴)، ۱۱۷-۸۸

DOI: 10.27834/CSIW.2502.1511.4.39.4

چکیده

سرنگونی بشار اسد در سال ۲۰۲٤ که به بیش از پنج دهه حکومت خاندان اسد پایان داد، نقطه عطفی در تاریخ معاصر سوریه به شمار می‌رود. سقوط نظام سوریه توسط هیئت تحریر الشام دگرگونی‌های عمیقی را در ساختار سیاسی، الگوی نظم منطقه‌ای و ژئوپلیتیک منطقه رخنه‌پذیر و کشمکش‌پرور خاورمیانه برجای گذاشته است. یکی از بازیگران کلیدی در بحران سوریه که نقش مهمی در حمایت از تحریر الشام و سرنگونی اسد ایفا کرد، قطر می‌باشد. رویکرد سیاست خارجی قطر در خصوص ناآرامی‌های سوریه در ابتدا با ابهام و عدم شفافیت همراه بود. در مراحل نخستین بحران، دوحه به حمایت از اسد پرداخت و نگرانی خود را از تظاهرات خشونت‌آمیز ابراز کرد. اما به تدریج، این رویکرد به سمت حمایت و پشتیبانی از مخالفان نظام تغییر یافت. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش کیفی و تبیینی و با استناد به منابع کتابخانه‌ای به دنبال پاسخ به این پرسش کلیدی است که نقش قطر در سرنگونی حکومت بشار اسد چیست؟ در پاسخ به این پرسش، نگارنده با کاربست نظریه واقع‌گرایی این فرضیه را مورد آزمون قرار می‌دهد که قطر با هدف افزایش قدرت و کسب منافع حداکثری، از طریق سیاست مداخله‌جویانه و حمایت مالی، نظامی، سیاسی و رسانه‌ای از گروه‌های مخالف به ویژه هیئت تحریر الشام، نقش فعالی در روند سرنگونی اسد ایفا کرده است. همچنین یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که به قدرت رسیدن تحریر الشام نه تنها نفوذ دوحه در دمشق را گسترش می‌دهد، بلکه در بلند مدت می‌تواند به افزایش قدرت چانه‌زنی و تقویت جایگاه قطر در معادلات منطقه‌ای منجر شود.

واژگان کلیدی: بحران سوریه، بشار اسد، قطر، واقع‌گرایی کلاسیک، اخوان‌المسلمین، هیئت تحریر الشام

[۱]. دانشجوی دکتری مطالعات منطقه‌ای، گرایش خاورمیانه، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، ایران.
sa.nejat@yahoo.com

این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License) در دسترس شما قرار گرفته است. برای اطلاع از جزئیات به آدرس https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.en مراجعه نمایید.

مقدمه

سقوط بشار اسد در اواخر سال ۲۰۲۴ یکی از نقاط عطف تاریخ معاصر سوریه و منطقه خاورمیانه محسوب می‌شود. این رویداد نه‌تنها به پایان دوران حکمرانی خاندان اسد ختم شد، بلکه پیامدهای عمیقی بر ساختار سیاسی منطقه و تحولات ژئوپلیتیکی خاورمیانه به همراه داشت. این تغییرات نتیجه حملات ناگهانی هیئت تحریر الشام بود که پس از تسلط بر شهرهای استراتژیک مانند حلب و حمص، سرانجام دمشق را تصرف کرده و کنترل کشور را در اختیار گرفتند.

سقوط بشار اسد حاصل ترکیبی از عوامل داخلی و خارجی بود. در بعد داخلی می‌توان به بحران مشروعیت سیاسی، شکاف‌های اجتماعی، فروپاشی اقتصادی، تحریم‌های بین‌المللی، ناتوانی دولت در تأمین منابع مالی ارتش و دستگاه‌های اداری و همگرایی گروه‌های سلفی جهادی اشاره کرد. در سطح خارجی نیز کاهش حمایت سه متحد اصلی اسد یعنی ایران، حزب‌الله لبنان و روسیه بسیار تأثیرگذار بود، کاهش حمایتی که عمدتاً به دلیل درگیر شدن این بازیگران در جبهه‌های دیگری همچون جنگ با اسرائیل و بحران اوکراین رخ داد. افزون بر این، حمایت مستقیم ترکیه و قطر از هیئت تحریر الشام نقش تعیین‌کننده‌ای در تغییر موازنه قدرت ایفا کرد. قطر به‌عنوان یک بازیگر کلیدی در بحران سوریه، نقش عمده‌ای در پشتیبانی از گروه‌های مخالف و سقوط حکومت بشار اسد داشت.

برخلاف دهه قبل از بحران سوریه که روابط دوحه و دمشق در ابعاد سیاسی و اقتصادی گسترش یافت، از سال ۲۰۱۱ این روابط روندی کاملاً معکوس را طی کرد. پیش از آغاز بحران، قطر علیرغم هشدارها و مخالفت عربستان سعودی، از حمایت سوریه نسبت به گروه‌های مقاومت در لبنان پشتیبانی می‌کرد. همچنین سوریه روابط نزدیک خود با دوحه را نه‌تنها در حوزه سیاست بلکه در افزایش همکاری‌های اقتصادی و تجاری نیز تقویت کرده بود (عبدالجواد، ۲۰۱۴) (Abdul-jawad, 2014). توافق‌هایی مانند تلاش مشترک برای حل بحران داخلی لبنان یا رفع انزوای بین‌المللی دمشق پس از ترور رفیق حریری نمادی از اتحاد استراتژیک این دو کشور بود. این همکاری تنها به سطح سیاسی محدود نشد و روابط اقتصادی این دو کشور به طرز قابل توجهی گسترش یافت. سفر بشار اسد به دوحه در سال ۲۰۰۳ منجر به امضای بیش از ۱۳ توافق‌نامه اقتصادی میان دو کشور شد (نجات، ۱۳۹۶: ۱۷۶) (Nejat, 2016: 176).

با آغاز بحران سوریه، قطر به مرور رویکردی کاملاً متفاوت اتخاذ کرد. در حالی که در ابتدا مقامات قطری اسد را به نرمش با معترضان تشویق می‌کردند، اما با افزایش خشونت‌ها، دوحه حمایت گسترده‌ای از گروه‌های مخالف به عمل آورد. تعطیلی سفارت قطر در دمشق، تأسیس اپوزیسیون رسمی سوریه و تلاش‌های منطقه‌ای و بین‌المللی قطر برای به رسمیت شناختن این

گروه‌ها نمونه‌هایی از تغییر سیاست دوحه بودند. علاوه بر این، قطر کمک‌های مالی و نظامی چشمگیری به ارتش آزاد سوریه و گروه‌های وابسته به اخوان‌المسلمین ارائه کرد. پس از سقوط بشار اسد و روی کار آمدن هیئت تحریر الشام به رهبری احمد الشرع (الجولانی)، قطر نه‌تنها سفارت خود را در دمشق بازگشایی کرد بلکه شیخ تمیم بن حمد اولین رهبر عربی بود که از دولت جدید سوریه دیدار کرد. از این‌رو مقاله پیش‌رو درصدد پاسخ به این پرسش است که نقش قطر در سرنگونی حکومت بشار اسد چیست؟ فرضیه پژوهش بر این اساس استوار است که قطر در راستای افزایش قدرت و کسب منافع حداکثری، با اتخاذ سیاست مداخله‌جویانه و حمایت مالی، نظامی، سیاسی و رسانه‌ای از گروه‌های مخالف به‌ویژه هیئت تحریر الشام، نقش فعالی در سرنگونی بشار اسد ایفا کرده است.

۱ـ پیشینه پژوهش

در طول دهه گذشته، مطالعات متعددی در قالب کتاب و مقاله پژوهشی درباره بحران سوریه منتشر شده است. با این حال، بیشتر این پژوهش‌ها بر ماهیت بحران سوریه و نقش قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در شکل‌گیری و تشدید بحران سوریه متمرکز بوده است. نقش قطر در سرنگونی بشار اسد به این دلیل که رویدادی جدید تلقی می‌شود، تحقیقات کمتری را به خود اختصاص داده است.

سیدعلی نجات (۱۳۹۶)؛ (Nejat, 2016) در کتاب «بحران سوریه و بازیگران منطقه‌ای» این فرضیه را مطرح کرده است که رقابت، تضاد منافع و دیدگاه‌های متعارض بازیگران منطقه‌ای از جمله ترکیه، قطر، اسرائیل، عربستان سعودی و ایران در سوریه، موجب پیچیدگی، تشدید تحولات و تداوم بحران در این کشور شده است.

وصفی (۲۰۲۲)؛ (Wasfi, B. M, 2022) در مقاله‌ای با عنوان «تبیین روندهای دولت قطر در قبال بحران سوریه» این فرضیه را مطرح می‌کند که دلیل اصلی خصومت دوحه با بشار اسد، به رد پروژه خط لوله گاز قطر به اروپا از خاک سوریه از سوی دمشق بازمی‌گردد. این امتناع هزینه زیادی برای نظام سوریه داشت، زیرا دوحه با حمایت همه‌جانبه از مخالفان، اسد را منزوی کرد.

مروان قبلان (۲۰۲۱)؛ (Kabalan, M. 2021) در پژوهش خود با عنوان «سیاست خارجی قطر: استراتژی در مقابل جغرافیا» نتیجه می‌گیرد قطر به عنوان بازیگری تجدیدنظرطلب در سیستم منطقه‌ای توانسته است با جاه‌طلبی نخبگان حاکم، برای ایفای نقشی تاثیرگذار در سیاست بین‌الملل با درجات مختلف موفقیت، تغییرات عمیقی را ایجاد کند. این راهبرد، دوحه را با همسایگان

قدرتمند خود، به ویژه عربستان، ایران و امارات که همگی از قدرت‌های طرفدار وضعیت موجود هستند، درگیر می‌کند.

عمران حمود (۲۰۱۷)؛ (Imran, H. 2017) در مقاله‌ای تحت عنوان «بحران سوریه و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس» معتقد است مداخله کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در بحران سوریه و حمایت مادی و معنوی عربستان و قطر از مخالفان، بحران سوریه را بین‌المللی کرده و به رشد فعالیت گروه‌های رادیکال مانند جبهه النصره منجر شده است.

لینا خطیب (۲۰۱۳)؛ (Khatib, L. 2013) در مقاله «سیاست خارجی قطر: حدود عمل‌گرایی» استدلال می‌کند قطر به بازیگری با وجهه بین‌المللی بالا و سیاست خارجی جاه‌طلبانه تبدیل شده است. با این حال، به نظر می‌رسد که این سیاست بر اساس برنامه‌ریزی بلندمدت نیست، بلکه بر محور فرصت‌طلبی متمرکز است، زیرا قطر با بازیگران متعدد و اغلب متخاصم درگیر می‌شود و نقش یک مغلوب سیاسی را بازی می‌کند.

پیرامون نوآوری و اهمیت پژوهش پیش‌رو در مقایسه با آثار موجود می‌توان گفت که به رغم نگارش آثار متعدد، هیچ یک از پژوهش‌های منتشر شده بر موضوع مقاله متمرکز نشده است. بررسی منابع و متون پژوهش حاکی از آن است که تحقیقات انجام شده در خصوص نقش‌آفرینی دوحه در بحران سوریه، همگی بر سیاست خارجی قطر و با نگاه تک بعدی متمرکز بوده و تاکنون تحقیق مستقلی که به صورت خاص بر نقش دوحه در سرنگونی حکومت اسد متمرکز باشد، در دسترس نیست. از این‌رو، مقاله پیش‌رو با به کارگیری نظریه رئالیسم و تمرکز بر اهداف قطر از سرنگونی اسد و پیامدهای ژئوپلیتیکی آن برای دوحه، پژوهشی جدید و دارای نوآوری محسوب می‌شود.

۲ـ چارچوب نظری

مهم‌ترین کارکرد نظریه‌های روابط بین‌الملل، تبیین و تحلیل رویدادهای جهانی و پیش‌بینی تحولات آینده است. یک رویداد ممکن است به طور همزمان بر اساس چندین نظریه قابل تبیین باشد. برای بررسی رویکرد قطر در بحران سوریه، می‌توان به نظریه واقع‌گرایی کلاسیک رجوع کرد. این نظریه، که معمولاً به عنوان مکتب سیاست قدرت شناخته می‌شود، یکی از رویکردهای اصلی و پارادایم غالب در مطالعه سیاست بین‌الملل به شمار می‌رود. هرچند نظریه واقع‌گرایی در روابط بین‌الملل در قرن بیستم به طور منسجم طرح‌ریزی شد، اما بسیاری از اصول و آموزه‌های آن را می‌توان در تفکرات سیاسی کلاسیک یافت. توسیدید، نیکولو ماکیاولی، توماس هابز و هانس جی مورگنتا از نمایندگان برجسته این مکتب محسوب می‌شوند (مشیرزاده، ۱۳۹۶: ۷۴)

(Moshirzadeh, 2016: 74). یکی از مفروضات اصلی واقع‌گرایی کلاسیک این است که دولت‌ها بازیگران اصلی نظام بین‌الملل هستند. این بدان معناست که دیگر بازیگران عموماً در چارچوب روابط بین دولت‌ها فعالیت می‌کنند و بر این اساس بازیگران فروملی مستحیل در دولت تصور شده و نمی‌توانند مستقل از دولت عمل کنند (قوام، ۱۳۹۴: ۷۹) (Qavam, 2015: 79). دولت‌ها به‌عنوان نمایندگان ملت‌ها همواره براساس منافع و آرمان‌های خود عمل می‌کنند و در پی افزایش قدرت و امنیت خود هستند. این رویکرد به ویژه در دوران جنگ و بحران‌ها به وضوح نمایان است.

مسأله بقا و امنیت از دیگر اصول مهم واقع‌گرایی کلاسیک محسوب می‌شود. رئالیست‌های کلاسیک بر این باورند که قدرت، اصلی‌ترین عامل تعیین‌کننده در سیاست بین‌الملل است. قدرت، به‌ویژه در قالب توانایی نظامی و اقتصادی مهم‌ترین منبع برای تأثیرگذاری بر دیگر دولت‌ها است. از منظر واقع‌گرایان کلاسیک، کشورها هرگز نمی‌توانند به امنیت کامل دست یابند و همواره باید در پی حفظ و گسترش قدرت خود باشند. این نظریه‌پردازان تأکید می‌کنند که حذف غریزه قدرت، صرفاً یک آرمان است و مبارزه برای قدرت در شرایطی که هیچ اقتدار مرکزی وجود ندارد، ادامه خواهد داشت (قوام، ۱۳۹۴: ۸۰) (Qavam, 2015: 80). شومان به عنوان یک متفکر واقع‌گرا در تحلیل نهایی، قدرت را به معنای توان نظامی یا قابلیت جنگیدن در نظر می‌گیرد. او بیان می‌کند که تنها سیاست منطقی و توجیه‌پذیر در عرصه بین‌المللی، قدرت ملی است و در شرایطی که امکان توسعه وجود دارد، این قدرت باید حفظ و گسترش یابد. بر این اساس، از منظر شومان، صلح هدف نهایی نیست، بلکه می‌تواند شرط ضروری برای افزایش قدرت نسبی باشد (مشیرزاده، ۱۳۹۶: ۸۸) (Moshirzadeh, 2016: 88). از آنجا که بقا در محیط‌های متخاصم به عنوان پیش‌نیاز دستیابی به اهداف ملی تلقی می‌شود، بنابراین تلاش برای کسب قدرت به عنوان هدفی منطقی و اجتناب‌ناپذیر در سیاست خارجی مطرح می‌گردد. در این چارچوب، اگر دولتی نتواند امنیت خود را تأمین کند، قادر به انجام هیچ‌گونه اقدام مؤثری نخواهد بود. براساس این رویکرد، از آنجا که نمی‌توان از طریق سازمان‌های بین‌المللی و حقوق بین‌الملل، صلح را برقرار نمود، بنابراین می‌بایست از تمهیداتی همانند موازنه قدرت و بازدارندگی بهره جست. واقع‌گرایان کلاسیک بر این باورند که دولت‌ها نمی‌توانند برای بقای خود به ضمانت دولت‌های دیگر متکی باشند، زیرا در سیاست بین‌الملل، ساختار نظام اجازه اعتماد را نمی‌دهد. در غیاب حکومت جهانی، همزیستی از طریق حفظ موازنه قدرت امکان‌پذیر است (قوام، ۱۳۹۴: ۸۱) (Qavam, 2015: 81).

مفروضه دیگر واقع‌گرایی کلاسیک این است که دولت‌ها به دنبال تأمین منافع ملی خود هستند. منافع ملی دولت‌ها به عنوان عامل تعیین‌کننده در رفتارهای بین‌المللی آن‌ها شناخته می‌شود. این منافع ممکن است شامل اهداف اقتصادی، نظامی و سیاسی باشد که در نهایت به حفظ بقا و

امنیت کشور منتهی می‌شود. رویکرد واقع‌گرایانه نه‌تنها رویکردی تجربی و عمل‌گرایانه است، بلکه بر استفاده مؤثر و خردمندانه از قدرت توسط دولت‌ها برای تأمین منافع ملی تأکید دارد. سیاست خارجی واقع‌گرا، بر اساس منافع ملی شکل می‌گیرد و هدف اصلی آن، تأمین و پیگیری این منافع است که در چارچوب قدرت ملی تعریف می‌شود. مورگنتا، یکی از نظریه‌پردازان برجسته واقع‌گرایی، بر این باور است که منافع ملی یک واقعیت عینی و اساسی است که درک افکار و اقدامات سیاست‌مداران را ممکن می‌سازد و معتقد است که این منافع باید به عنوان معیاری دائمی برای ارزیابی اقدامات سیاسی و تعریف اهداف سیاست خارجی مورد استفاده قرار گیرد (سیف‌زاده، ۱۳۸۵: ۲۳۹) (Seifzadeh, 2006: 239).

جدایی اخلاق از سیاست از دیگر اصول اساسی نظریه واقع‌گرایی کلاسیک به شمار می‌آید. این اصل بر این نکته تأکید دارد که باید میان قواعد اخلاقی و الزامات سیاسی تمایز قائل شد و اقدامات سیاسی را بر پایه واقعیت‌ها و با در نظر گرفتن منافع و مصالح انجام داد. بر اساس این دیدگاه، توجه به مسائل اخلاقی در سیاست ممکن است به شکست در عرصه سیاسی منجر شود، زیرا در حالی که اخلاق به حق و حقیقت می‌پردازد، هدف سیاست غالباً دستیابی به منفعت و مصلحت است. توسیدید، در اثر خود تحت عنوان «تاریخ جنگ پلوپونزی»، به وضوح از جدایی اخلاق از سیاست دفاع و بر اهمیت آن تأکید می‌کند (توسیدید، ۱۳۷۷: ۳۳۹) (Thucydides, 1998: 339). این آموزه در آثار ماکیاولی به‌ویژه در کتاب مشهور «شهریار» به شکل بارزتری مطرح می‌شود. ماکیاولی نه تنها بر تفکیک این دو حوزه تأکید دارد، بلکه به حاکم یا شهریار توصیه می‌کند که در راستای تحکیم قدرت خود، هرگونه قید و بند اخلاقی را نادیده بگیرد (ماکیاولی،۱۳۷۴: ۱۱۷) (Machiavelli, 2005: 117). در مجموع، نظریه واقع‌گرایی کلاسیک به دلیل تمرکز بر واقعیت‌های عینی، چارچوب نظری مناسبی برای بررسی و تحلیل سیاست خارجی دولت‌ها شناخته می‌شود. همچنین برای تبیین تحولات و رویدادهای منطقه کشمکش‌پرور خاورمیانه که رقابت، تنش و بی‌ثباتی یکی از ویژگی‌های دائمی آن است رویکرد واقع‌گرایی کاربرد بیشتری پیدا می‌کند.

۳ـ رویکرد قطر در بحران سوریه ۲۰۱۱ – ۲۰۲٤

سیاست خارجی قطر در قبال بحران سوریه از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۴ تحولات و چرخش‌های متعددی را تجربه کرده است که بر اساس نظریه واقع‌گرایی قابل تحلیل است. در پنج ماه نخست بحران سوریه، دولت قطر سیاست محتاطانه را در پیش گرفت و به نصیحت و ارشاد نظام دمشق مبادرت کرد و خواستار حل بحران سوریه از طریقی مسالمت‌آمیز و مبتنی بر گفت‌وگو بود. در راستای

همین سیاست، شیخ حمد بن خلیفه، امیر سابق قطر در مارس ۲۰۱۱ با بشار اسد گفت وگو کرد و پس از آن، حمد بن جاسم، وزیر امور خارجه قطر، در دوم آوریل به سوریه سفر کرد (الحسن، ۲۰۱۲: ۶) (Al-Hassan, 2012: 6). هدف سفر وزیر خارجه قطر تلاش برای ایجاد راه حل سیاسی به منظور پایان دادن به بحران سوریه بود. حمد بن جاسم به مقامات سوریه پیشنهاداتی را ارائه داد که شامل اجرای اصلاحات گسترده‌ای در زمینه‌های سیاسی و رسانه‌ای می‌شد. این پیشنهادات شامل آزادی زندانیان سیاسی به ویژه اعضای وابسته به جنبش اخوان‌المسلمین، ایجاد فضای باز سیاسی و رسانه‌ای، لغو قانون وضعیت فوق‌العاده و فراهم کردن امکان بازگشت مخالفان مقیم خارج از کشور بود. با این حال، پس از ناامیدی وزیر خارجه قطر در ترغیب و متقاعد کردن رئیس جمهور سوریه و همچنین امتناع بشار اسد از دیدار مجدد با وی، شبکه الجزیره به صورت گسترده‌ای به پوشش و تحلیل اعتراضات سوریه پرداخت. این شبکه با بزرگ‌نمایی وقایع، به نوعی سعی در جلب توجه افکار عمومی به وضعیت بحرانی سوریه داشت.

با شدت گرفتن تبلیغات رسانه‌ای الجزیره و کشتار مردم حماه در ژوئیه ۲۰۱۱، رویکرد دولت قطر نسبت به تحولات سوریه دچار تغییرات اساسی شد (عبدالناصر، ۲۰۱۲: ۴) (Abd al-Nasser, 2012: 4). حمله هواداران اسد به سفارت قطر باعث شد دوحه در ژوئیه ۲۰۱۱ فعالیت‌های سفارت خود در دمشق را تعطیل اعلام نماید و متعاقباً سفیر خود را از سوریه فراخواند. از این رو قطر پیشگام و پیشرو کشورهای عربی در اتخاذ چنین تصمیمی بود. در اوت ۲۰۱۱، امیر قطر از رفتار نظام سوریه با تظاهرکنندگان انتقاد کرد و روز بعد، وزیر امور خارجه قطر خواستار آغاز اصلاحات فوری شد. در ۲۶ اکتبر ۲۰۱۱ نیز وزیر امور خارجه قطر بر ضرورت حل بحران سوریه بدون دخالت خارجی تاکید کرد. در واقع، رویکرد قطر در این دوره حل مسالمت‌آمیز بحران سوریه و در چارچوب اتحادیه عرب بود. در اکتبر ۲۰۱۱، قطر و عربستان سعودی جلسه‌ای در اتحادیه عرب برگزار کردند و به‌رغم این که انتظار می‌رفت سوریه از عضویت در اتحادیه عرب تعلیق شود، تنها از اسد خواسته شد تا به خشونت پایان دهد و گفت وگو با مخالفان را آغاز کند. همچنین کمیته‌ای به ریاست قطر برای پیگیری بحران سوریه تشکیل شد (فکری، ۲۰۱۲: ۱۶۳) (Fekri, 2012: 163). با شدت گرفتن درگیری‌ها، عضویت سوریه در اتحادیه عرب در نشست وزرای خارجه در ۱۲ نوامبر ۲۰۱۱ به حالت تعلیق درآمد. همچنین، برنامه‌ای توسط اتحادیه عرب برای اعزام ناظران به سوریه تصویب شد. نتایج گزارش ناظران درباره بحران سوریه که بیان می‌کرد اقدامات مسلحانه علیه حکومت اسد صورت گرفته است، دوحه و ریاض را که خواهان کناره‌گیری اسد از قدرت بودند، ناراضی کرد. در نتیجه، کشورهای شورای همکاری خلیج فارس ناظران خود را از سوریه فراخواندند. به هر روی، رویکرد دوم سیاست خارجی قطر نقطه عطفی در روند تحولات سوریه

بود، زیرا این کشور در ابتدا به صورت انفرادی با نظام سوریه مخالفت کرد، اما پس از مدتی با اجماع و با بهره‌گیری از دو سازمان شورای همکاری خلیج فارس و اتحادیه عرب به فعالیت‌های خود علیه دولت سوریه ادامه داد (نجات و دیگران، ۱۳۹۷: ۴۳) (Nejat and others, 2019: 43).

مرحله سوم که از ژانویه ۲۰۱۲ تا پایان ۲۰۱۳ به طول انجامید، رادیکال‌ترین رویکرد سیاست خارجی قطر در خصوص بحران سوریه بود. در این دوره، قطر با استفاده از مثلث پول، رسانه و ابزار نظامی، همگام با آمریکا و غرب برای سرنگونی نظام سوریه تلاش کرد. در این دوره، دوحه علاوه بر اتخاذ اقدامات متعدد با هدف سرنگونی اسد در چارچوب اتحادیه عرب، چندین طرح دیگر را برای مداخله نظامی در سوریه پیشنهاد کرد. نخست، ابتکار اعزام نیروهای نظامی متشکل از کشورهای عربی به سوریه برای جلوگیری از خون‌ریزی و متوقف نمودن سرکوب و کشتار مردم سوریه و دوم، ابتکار تسلیح معارضان، تدارک پناهگاه برای مخالفان نظام و مداخله نظامی برای سرنگونی بشار اسد بود (الحسن، ۲۰۱۲: ۸) (Al-Hassan, 2012: 8). در نوامبر ۲۰۱۲، گروه‌های مخالف سوری در نشستی در دوحه به توافق رسیدند که شورای رهبری جدیدی تشکیل دهند که شامل گروه‌های بیشتری باشد. قطر همچنین نقش کلیدی در توافق میان گروه‌های مخالف سوریه برای مقابله و سرنگونی سریع‌تر اسد ایفا کرد. پس از تشکیل ائتلاف ملی سوریه، وزارت خارجه قطر این گروه را به عنوان نماینده قانونی مردم سوریه به رسمیت شناخت و آمادگی خود را برای برقراری روابط سیاسی رسمی با آن اعلام کرد. در فوریه ۲۰۱۳، دولت قطر اعلام نمود سفارت کشور سوریه در دوحه را به مخالفان بشار اسد تحویل داده است. از این‌رو در ۲۷ مارس ۲۰۱۳ سفارت سوریه در دوحه با حضور معاذ الخطیب، رهبر ائتلاف ملی سوریه و خالد العطیه، وزیر امور خارجه قطر بازگشایی شد (نجات، ۱۳۹۶: ۱۸۳) (Nejat, 2016:183). در واقع، قطر در مرحله سوم با رویکرد واقع‌گرایانه مبتنی بر افزایش قدرت و امنیت ملی با حمایت از گروه‌های مخالف اسد مانند ارتش آزاد سوریه و گروه‌های مسلح دیگر، سیاستی مداخله‌گرانه و فعال در سوریه اتخاذ کرد تا نفوذ خود را در منطقه افزایش دهد و جایگاهی در تحولات خاورمیانه پیدا کند.

مرحله چهارم رویکرد سیاست خارجی قطر در قبال بحران سوریه از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷ را می‌توان دوره «پارادوکسیکال» نامید، زیرا در این دوره، اقدامات و کنش مقامات قطر نسبت به تحولات داخلی سوریه با دوگانگی و تناقض بسیار همراه بود. زمانی بر حل مسالمت‌آمیز بحران سوریه و ماندن اسد در دوره گذار تاکید داشتند، اما بعداً رویکرد خود را تغییر دادند و از مداخله نظامی در سوریه حمایت کردند. به عنوان مثال در اکتبر ۲۰۱۵، خالد العطیه، وزیر خارجه وقت قطر از مداخله نظامی در سوریه استقبال کرد و گفت: «در صورت نیاز به مداخله نظامی در سوریه، دوحه با همکاری ترکیه و عربستان وارد جنگ در سوریه خواهد شد» (العطیه، ۲۰۱۵) (Al-

Attiyah, 2015). از سوی دیگر محمد بن عبدالرحمن آل‌ثانی وزیر امور خارجه قطر در اوت ۲۰۱۶ در نشست سالانه سفرای نروژ در کشورهای خارجی در اسلو بر راه‌حل مسالمت‌آمیز تاکید کرد و گفت: «درگیری و جنگ در سوریه باید متوقف شود.» (آل‌ثانی، ۲۰۱۶) (Al-Thani, 2016). در این دوره، تحولات عمده در سطوح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی منجر به تغییر رویکرد قطر در قبال تحولات سوریه شد. در ۲۵ ژوئن ۲۰۱۳، شیخ حمد بن خلیفه تصمیم گرفت قدرت را به پسرش شیخ تمیم واگذار کند. تنها چند روز پس از اینکه شیخ تمیم جانشین پدرش شد، ارتش مصر به رهبری عبدالفتاح السیسی دست به کودتا زد و دولت اخوانی محمد مرسی که متحد قطر بود را کنار زد. این تحولات روابط میان دوحه و قاهره را تحت‌الشعاع قرار داد و منجر به بروز تنش شدید بین دو کشور شد. از سوی دیگر، حمایت گسترده قطر از اخوان‌المسلمین و این واقعیت که کشورهای عربی خلیج فارس از سوی اخوان احساس تهدید می‌کنند، روابط دوحه با پایتخت‌های عربی منطقه را نیز به شدت متشنج نمود تا جایی که در مارس ۲۰۱۴، عربستان، امارات و بحرین سفیران خود را از قطر فراخواندند. این تحولات و رویدادها، سران قطر را به تجدید نظر در پرونده سوریه به ویژه پس از تغییر رویکرد آمریکا نسبت به دمشق وادار کرد. همچنین، تغییر موضع ترکیه در خصوص بحران سوریه و محاصره اقتصادی قطر توسط کشورهای عربی در سال ۲۰۱۷، موجب تعدیل رویکرد قطر شد. اوج تلاش‌های حاکمان جدید قطر برای پایان دادن به خصومت با اسد زمانی بود که نقش دوحه در آزادی گروگان‌های اعزاز در رسانه‌ها مطرح شد. این نقطه اوج را باید در بسته پیشنهادی امیر قطر به اسد جستجو کرد. در این بسته که مستقیماً از سوی شیخ تمیم ارسال شد دو نکته اساسی وجود داشت: اول، آمادگی دوحه برای توقف کمپین تبلیغاتی الجزیره علیه حکومت اسد و دوم، تعهد قطر به تامین مالی بازسازی سوریه و همچنین تعهد این کشور به خودداری از هرگونه اقدام علیه امنیت ملی سوریه است (نجات و دیگران، ۱۳۹۷: ۴۷)؛ (Nejat and others, 2019: 47). در حقیقت، تغییر موضع ترکیه و ناکامی‌های گروه‌های مخالف سوریه باعث شد قطر نیز سیاست خود را تعدیل کند و به سمت حمایت از راه‌حل‌های سیاسی و کاهش مداخله نظامی حرکت کند. این تغییر نشان‌دهنده تطبیق سیاست خارجی با شرایط جدید قدرت و واقعیت‌های میدانی است. قطر به عنوان کشوری ذره‌ای اما با پتانسیل‌های زیاد، مجبور بود سیاست‌های خود را متناسب با تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی بازبینی کند تا از باتلاق سوریه خارج شود و منافع خود را حفظ کند. این بازنگری و چرخش‌ها در سیاست خارجی، در چارچوب واقع‌گرایی کلاسیک، ناشی از تلاش برای بقا و افزایش قدرت در محیطی پرتنش و رقابتی است.

دوره پنجم رویکرد سیاست خارجی قطر در خصوص بحران سوریه که از ۲۰۱۸ تا پایان ۲۰۲۴ را در بر می‌گیرد، رویکرد بی‌اعتبارسازی نظام و تاکید بر سرنگونی اسد بوده است. با پایان یافتن

نسبی بحران سوریه در سال ۲۰۱۸، بسیاری از کشورها از جمله امارات، بحرین، عمان و عربستان سعودی، سفارت‌های خود را در دمشق بازگشایی کردند. با این وجود، قطر به اتخاذ موضع سخت ادامه داد و تنش میان دوحه و دمشق پابرجا بود. در سال ۲۰۱۹، زمانی که ترکیه به شمال شرق سوریه حمله کرد، قطر تنها کشور جهان عرب بود که از آنکارا حمایت کرد. همچنین در سال ۲۰۲۲، دوحه میزبان نشستی از سران تبعیدی گروه‌های مخالف اسد بود که هدف آن اصلاح اشتباهات گذشته و برنامه‌ریزی برای آینده بود. پس از پایان بحران قطر و رفع محاصره دوحه توسط کشورهای تحریم‌کننده در اجلاس ۲۰۲۱ العُلا، قطر سیاست تهاجمی خود علیه اسد را تشدید نمود. مقامات قطری دلیل عادی‌سازی روابط عربستان و امارات با دمشق را هراس از قدرت گرفتن اخوان‌المسلمین در سوریه قلمداد کردند. دوحه معتقد بود هیچ گام جدی از سوی دمشق برای تعهد به ترمیم خساراتی که به مردم خود وارد ساخته دیده نمی‌شود، لذا موضع قطر در قبال سوریه تغییری نکرده است. در اجلاس سران اتحادیه عرب در مه ۲۰۲۳ در جده، امیر قطر قبل از سخنرانی بشار اسد از آن خارج شد و موضع دوحه را کاملاً آشکار ساخت. حاکمان قطر معتقد بودند که سوریه در سال ۲۰۱۱ به دلایل روشن از اتحادیه عرب کنار گذاشته شد و این دلایل همچنان وجود دارد، بنابراین بازگشت این کشور به اتحادیه غیرمنطقی به نظر می‌رسد. در واقع، سران قطر با بیان اینکه نظام سوریه مجرم است و ما در کنار ملت سوریه خواهیم ماند، موضع خود را آشکار ساخته‌اند (حسام، ۲۰۲۲) (Hossam, 2022). در این دوره، قطر علاوه بر ارائه حمایت‌های مالی و نظامی از شورشیان مخالف نظام همانند هیئت تحریر الشام، با استفاده از قدرت نرم رسانه‌ای در قالب شبکه الجزیره، به تبلیغات منفی علیه دولت سوریه پرداخت و به افکار عمومی جهان عرب القا کرد که بشار اسد به دلیل ارتکاب جنایت‌های گسترده در حق مردم سوریه و ادامه سرکوب آنها فاقد مشروعیت است. در مجموع، چرخش‌های متعدد قطر در بحران سوریه را می‌توان به عنوان واکنشی منطقی و تاکتیکی در چارچوب واقع‌گرایی کلاسیک تحلیل کرد؛ جایی که تغییر در شرایط قدرت، تهدیدات و فرصت‌ها، کشورها را وادار می‌کند سیاست‌های خود را برای حفظ و ارتقای منافع ملی و امنیت خود تعدیل کنند. قطر با توجه به محدودیت‌های خود و تحولات منطقه‌ای، سیاست‌های خود را در سوریه تغییر داده تا بیشترین بهره را از شرایط ببرد و از خطرات احتمالی جلوگیری کند.

٤ـ مکانیسم‌های قطر برای سرنگونی نظام سوریه

قطر به عنوان یکی از بازیگران کلیدی در بحران سوریه و حامی اصلی مخالفان بشار اسد در طول سیزده سال اخیر، به طور مستمر حمایت‌های خود را از گروه‌های مختلف سوری، به ویژه

جریان‌های وابسته به اخوان‌المسلمین و ارتش آزاد سوریه نشان داده است. این کشور با استفاده از ابزارهای مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی و رسانه‌ای سعی در تحقق اهداف خود در سوریه داشته است. در بعد سیاسی و دیپلماتیک، قطر اولین کشوری بود که سفیر خود را به نشانه اعتراض از سوریه فراخواند و همچنین اولین کشوری بود که سفارت سوریه را به مخالفان تحویل داد و آن‌ها را به رسمیت شناخت. این کشور نقش محوری در طراحی و پیشبرد تعدادی از قطعنامه‌های اتحادیه عرب علیه سوریه، از جمله تعلیق عضویت دمشق و حمایت از ناظران اتحادیه عرب در این کشور ایفا کرد. علاوه بر این، قطر اولین کشوری بود که موضوع تحریم‌های اقتصادی علیه سوریه را مطرح کرد و به تدریج به حامی اصلی مداخله نظامی در این کشور تبدیل شد. قطر بازیگری است که در روند بحران سوریه نقش مهمی را ایفا کرده و برای رسیدن به اهداف خود ابتدا راه حل‌های سیاسی را اتخاذ کرد و پس از ناکام ماندن در متقاعد نمودن بشار اسد برای کناره‌گیری از قدرت، سعی کرد از روابط خود با غرب برای فراهم کردن شرایط و بستر لازم برای مداخله نظامی در سوریه استفاده کند (نجات، ۱۴۰۱: ۵۶) (Nejat, 2022: 56).

کمک‌های تسلیحاتی به مخالفان اسد از دیگر سازوکارهای اتخاذ شده قطر در بحران سوریه به شمار می‌آید. قطر به دلیل جمعیت اندک و فقدان ارتش قدرتمند و کارآمد نمی‌تواند مستقیماً در مسائل منطقه‌ای مداخله نظامی کند. به همین دلیل برای تأثیرگذاری بیشتر بر تحولات سوریه به تهیه سلاح برای مخالفین نظام پرداخت. براساس گزارش مؤسسه تحقیقات صلح استکهلم، قطر بزرگ‌ترین تأمین‌کننده سلاح در ناآرامی‌های سوریه است. از آوریل ۲۰۱۲ تا مارس ۲۰۱۳، این کشور تقریباً ۷۰ محموله تسلیحاتی برای شورشیان ارسال کرد (Jansson, 2014: 9). قطر همچنین یک گروه متشکل از ۲۵۰۰ عنصر نظامی از افراط‌گرایان لیبیایی و عناصر گروه انصارالسنه عراق را با هواپیما به دو پایگاه آموزشی در شهر انطاکیه در مناطق مرزی ترکیه و سوریه منتقل کرد.

از دیگر سازوکارهای قطر برای سرنگونی بشار اسد، حمایت و کمک‌های مالی بوده است. در دومین کنفرانس دوستان سوریه، اعلام شد که از این پس به نظامیان مخالف اسد حقوق ماهیانه پرداخت می‌شود. براساس توافقات انجام شده در این اجلاس مقرر شد ۱۰۰ میلیون دلار از سوی سه کشور ازجمله قطر در اختیار شورای ملی سوریه قرار گیرد. همچنین مهم‌ترین حمایت مالی قطر از مخالفان سوری پیشنهاد و تعهد جنجالی حمد بن‌جاسم، وزیر خارجه وقت قطر برای تأمین مالی هرگونه اقدام نظامی علیه سوریه بود. برآوردها نشان می‌دهد که تا سال ۲۰۱۴، قطر بیش از سه میلیارد دلار کمک مالی به مخالفان سوری ارائه داده است (Jansson, 2014: 9). قطر با توجه به ایدئولوژی عمل‌گرایانه خود، علاوه بر اپوزیسیون از جمله ارتش آزاد و ائتلاف ملی سوریه که از سوی غرب حمایت می‌شوند از سایر نیروهای مسلح دیگر همانند جبهه النصره حمایت کرده است

(The Cradle, 2023). کمک‌های مالی انجمن‌های خیریه و برخی از سرمایه‌داران قطری از منابع مالی جبهه النصره بوده است. با تشدید بحران و فعالیت گروه‌های مسلح، قطر علاوه بر فراهم نمودن سلاح، حقوق شبه‌نظامیان را نیز پرداخت کرد. حمایت مالی قطر از گروه‌های مسلح مخالف نظام سوریه به حدی گسترده صورت گرفت که برخی از تحلیلگران آن را «سیاست مزایده‌ای» نامیده‌اند، زیرا قطری‌ها بدون اینکه اطلاعات دقیقی از گروه خاصی داشته باشند، مبالغ مالی پرداخت می‌کردند. همچنین گزارش‌های متعددی از ارائه رشوه‌های کلان قطر به مقامات و مسئولان دولت سوریه با هدف جدایی از دولت و پیوستن آن‌ها به صف مخالفین نظام منتشر شده است. در این زمینه، سفیر سوریه در موریتانی از پیشنهاد مالی سفیر دوحه در نواکشوت برای جدایی از دولت سوریه خبر داد که با آن مخالفت کرد (Hanly, 2012).

تهدید به حمله نظامی و تلاش برای ورود نظامی به سوریه از دیگر مکانیسم‌های رویکرد تهاجمی قطر برای سرنگونی اسد بوده است. قطر با تشدید ناآرامی‌ها همواره بر راه حل نظامی برای خروج از بحران سوریه تأکید کرده است. قطر پیشنهاد ارجاع پرونده سوریه به شورای امنیت سازمان ملل و اعزام نیروهای نظامی عربی به سوریه را مطرح کرد. در این راستا قطر تلاش کرد زمینه را برای مداخله ناتو و ایالات متحده آمریکا در سوریه فراهم نماید. خالد العطیه، وزیر خارجه سابق قطر در اکتبر ۲۰۱۵ در گفت وگو با خبرگزاری آمریکایی سی.ان.ان گفت در صورت نیاز به مداخله نظامی، قطر در سوریه وارد جنگ خواهد شد (العطیه، ۲۰۱۵) (Al-Attiyah, 2015). دولت قطر همچنین در اکتبر ۲۰۱۶ از شورای امنیت سازمان ملل متحد خواست تا برای حمایت از غیرنظامیان در حلب و سایر شهرهای سوریه اقدام فوری انجام دهد. علیاء آل‌ثانی، نماینده دائم قطر در سازمان ملل متحد در نشست شورای امنیت گفت: «دمشق ناقض آتش‌بس و قطعنامه‌های شورای امنیت و مرتکب جنایت است...وضعیت کنونی سوریه تهدیدی بزرگ برای جامعه جهانی است و با توجه به ناکامی‌های پی درپی در ایجاد راه‌حل نهایی و سریع برای بحران سوریه و تداوم نقض قوانین بین‌المللی از سوی حکومت اسد، وضعیت خاورمیانه بدتر از امروز خواهد شد.» (آل‌ثانی، ۲۰۱۶) (Al-Thani, 2016).

بهره‌برداری از قدرت نرم، به ویژه از طریق شبکه الجزیره از شیوه‌های دیگر قطر برای ایجاد ناپایداری در نظام سوریه و سرنگونی اسد بوده است. با تشدید ناآرامی‌ها در سوریه، الجزیره به طور فعال به انتقاد از بشار اسد پرداخت و تلاش کرد تا افکار عمومی را به نفع تغییر نظام هدایت کند. این شبکه با ارائه اطلاعات گزینشی، سعی در شکل‌دهی به برداشت‌های منفی از دولت سوریه داشت. یکی از استراتژی‌های بارز الجزیره در پوشش این حوادث، نمایاندن اسد به عنوان شخصیتی منفور و ظالم بود. برخی تحلیلگران بر این باورند که فعالیت‌های الجزیره به منظور ایجاد فضایی

روانی و تبلیغاتی علیه دولت سوریه و تضعیف روحیه ارتش این کشور بوده است. از سوی دیگر، شبکه الجزیره در پوشش خبری خود درباره سوریه، به طور آشکار تلاش کرده است چهره تحریر الشام را تطهیر کند و خشونت‌ها و جنایت‌های این گروه را به عوامل خارجی نسبت دهد. این شبکه با حمایت از عناصر تحریر الشام، آن‌ها را تحت عنوان «مبارزان آزادی‌خواه و انقلابی» معرفی کرده و در نتیجه به نوعی مشروعیت‌بخشی به تحریر الشام پرداخته است (محمد، ۲۰۲۵) (Mohammad, 2025). الجزیره طی سال‌های اخیر چندین مستند و مصاحبه درباره تحریر الشام و رهبر آن، ابومحمد الجولانی، تهیه و پخش کرده است. یکی از مستندهای شاخص الجزیره به زندگی و هویت واقعی الجولانی اختصاص داشت. این اقدام الجزیره تلاشی برای تغییر نگاه غرب نسبت به جبهه النصره و تطهیر چهره الجولانی بود. در این مصاحبه‌ها، الجولانی تلاش کرده است ضمن فاصله‌گذاری با داعش، دیدگاه‌ها و مواضع گروه خود را تبیین کند و حتی از برخی مواضع سازمان القاعده عدول نماید. در مصاحبه‌ها و مستندهای الجزیره، الجولانی به عنوان یک چهره سیاسی و نه صرفاً یک رهبر نظامی معرفی می‌شود. او از استناد به ادبیات افراطی فاصله می‌گیرد و حتی درباره ساختار حکومتی آینده سوریه و پرهیز از حکومت انحصاری صحبت می‌کند. این تصویرسازی با هدف ارائه چهره‌ای قابل پذیرش‌تر برای افکار عمومی و سیاستمداران غربی است. الجزیره همچنین در گزارش‌های متعددی با تمرکز بر روایت مخالفان نظام سوریه و تحولات میدانی، به نقش تحریر الشام در اتاق عملیات «الفتح المبین» و مدیریت مناطق تحت کنترل این گروه نیز پرداخته است. در این آثار، تحریر الشام به عنوان یکی از مهم‌ترین و پرنفوذترین گروه‌های مسلح مخالف دولت معرفی می‌شود و تلاش شده است تصویری متفاوت از گذشته افراطی این گروه ارائه گردد (الجزیره نت، ۲۰۲۴) (Aljazeera.net, 2024). با شروع عملیات‌های نظامی هیئت تحریر الشام در اواخر سال ۲۰۲۴، الجزیره با برجسته‌سازی این گروه و انتشار کلیپ‌ها و مستندهای احساسی از زنان و کودکان شادمان از عقب‌نشینی ارتش سوریه، به تلطیف تصویر این گروه و الجولانی پرداخت و به مشروعیت‌بخشی به فعالیت‌های آن‌ها کمک کرد. شبکه الجزیره با پخش زنده گزارش‌ها و تحلیل‌هایی که پیشروی‌ها و موفقیت‌های تحریر الشام را برجسته می‌کرد، نقش مهمی در تقویت روحیه آن‌ها و وجهه این گروه در میان مخاطبان عربی داشت (حداد، ۲۰۲۴) (Haddad, 2024). در مجموع مستندها و گزارش‌های الجزیره با کاهش نگرانی‌های غرب درباره تهدیدات تروریستی جهانی بر این نکته تأکید دارند که تحریر الشام دیگر رویکرد تکفیری القاعده را دنبال نمی‌کند، تکفیر را به دادگاه‌های شرعی واگذار می‌کند و مدعی احترام به تنوع مذهبی و قومی در سوریه است.

۵ـ دلایل اتخاذ رویکرد تهاجمی قطر در بحران سوریه

۵ـ۱ـ جدایی اخلاق از سیاست در سیاست خارجی قطر

یکی از اصول بنیادین نظریه واقع‌گرایی کلاسیک جدایی اخلاق از سیاست است. از این‌رو، عاملی که به قطر این امکان را می‌دهد که در سیاست خارجی خود انعطاف‌پذیری بیشتری داشته باشد و در مواقع ضروری رویه‌های خود را تغییر دهد، عدم پایبندی به اصول و تابوهای خاص در این عرصه است. به عنوان مثال، تغییر رویکرد قطر از نصیحت و ارشاد اسد به حمایت از مخالفان می‌تواند در این چارچوب تحلیل و بررسی شود. حمد بن‌جاسم، نخست‌وزیر و وزیر امور خارجه اسبق قطر در گفت‌وگو با روزنامه فایننشال تایمز گفت «آنچه که در سوریه اتفاق افتاد نوعی بازی بین‌المللی بود و آمریکا به قطر و عربستان این چراغ سبز را داد که در سوریه دخالت کنند.» (بن جاسم، ۲۰۱۵) (Ben Jassim, 2015). واقع‌گرایان کلاسیک بر این باورند که سیاست باید بر مبنای واقعیت‌های عینی و نیازهای بقا شکل گیرد. قطر با کنار گذاشتن اصول اخلاقی، به طور فعال از گروه‌های مسلح حمایت کرده و حتی اقداماتی برای اعزام جنگجویان خارجی به سوریه انجام داد. گرچه قطر بر حفظ بقا و امنیت ملی تمرکز دارد، در برخی حوزه‌ها و در چارچوب‌های خاص خود، نسبت به سایر بازیگران منطقه‌ای، انعطاف و دگرگونی‌های بیشتری از خود نشان می‌دهد که این امر به دیپلماسی این کشور تحرک و پویایی می‌بخشد.

در مواجهه با تحولات عربی، قطر با تغییر بسیاری از روابط و راهبردهای گذشته، به بازتعریف رفتارهای سیاست خارجی خود پرداخت؛ در حالی که دیگر بازیگران منطقه‌ای به دلیل پایبندی به اصول و منافع خاص خود نتوانسته‌اند به اندازه قطر در رفتارها و دیپلماسی خود در قبال تحولات عربی پویایی داشته باشند (اسدی،۱۳۹۰: ۱۰۷) (Asadi, 2011: 107). برخلاف برخی از این بازیگران که ملاحظات اقتصادی، سیاسی، ایدئولوژیک و امنیتی خاصی را در واکنش به تحولات سوریه مدنظر قرار می‌دهند، قطر چنین ملاحظاتی را در سیاست خارجی خود لحاظ نمی‌کند و در مواقع لزوم با دامنه‌ای متنوع از بازیگران و روندهای جدید همکاری می‌کند. به بیان دیگر، عدم نفوذ ایدئولوژی و همچنین وجود شخصیت پراگماتیستی در رهبران قطر، عاملی است که موجب اتخاذ رویکردهای سیاست خارجی متناسب با منافع ملی این کشور می‌شود.

۵ـ۲ـ محوریت منافع ملی در سیاست خارجی قطر

در چارچوب نظریه واقع‌گرایی کلاسیک، کشورها به طور طبیعی به دنبال افزایش قدرت و تأمین امنیت و منافع ملی خود هستند. در این راستا، قطر در بحران سوریه منافع ملی خود را در اولویت قرار داد و سیاست‌های خود را بر اساس نیازهای امنیتی و استراتژیک خود تنظیم کرد. به عنوان

یک کشور کوچک با منابع مالی زیاد، قطر سعی کرد از طریق قدرت اقتصادی و رسانه‌ای خود بر تحولات سوریه تأثیر بگذارد. تأمین مالی و تسلیحاتی دوحه از گروه‌های مخالف نشان دهنده تلاش برای تحقق منافع ملی از جمله منافع اقتصادی خود در منطقه است.

قطر به مدت طولانی در جستجوی راهی برای صادرات گاز خود از طریق خطوط لوله بوده است. از آنجا که صادرات گاز قطر تنها از طریق تبدیل آن به حالت مایع و حمل دریایی امکان‌پذیر است، این مسیر به طور طبیعی ظرفیت را محدود کرده و هزینه‌ها را افزایش می‌دهد. یکی از مسیرهای کلیدی انتقال گاز قطر، انتقال آن از خاک سوریه به ترکیه و سپس به اروپا می‌باشد. از سال ۲۰۰۹، دوحه مذاکراتی را با ترکیه و سایر کشورها آغاز کرد. با این حال، در همان سال بشار اسد اعلام کرد که توافق‌نامه ایجاد خط لوله از طریق سوریه را امضا نخواهد کرد. این اقدام اسد باعث افزایش خشم قطر و ترکیه شد، چرا که او از «خط لوله اسلامی» که مورد تایید روسیه بود و گاز ایران را از طریق سوریه به بنادر لبنان می‌رساند، حمایت کرد. ایران همواره به دنبال راهی برای احداث خط لوله و صادرات گاز به اروپا از طریق متحدان خود در منطقه بوده است. مسیر عراق – سوریه به عنوان یکی از استراتژی‌های کلیدی ایران انتخاب شده و به همین دلیل، توافق‌نامه‌ای سه‌جانبه در ۲۵ ژوئن ۲۰۱۱ میان ایران، عراق و سوریه در بوشهر به امضا رسید که هدف آن احداث خط لوله‌ای با ظرفیت ۱۱۰ میلیون متر مکعب گاز در روز یا ۴۰ میلیارد متر مکعب در سال تا ۲۰۱۶ بود. بدین ترتیب، بشار اسد ابتدا قرارداد احداث خط لوله قطر- ترکیه را لغو کرد و سپس با ایران قرارداد خط لوله اسلامی را منعقد نمود (نجات و دیگران، ۱۳۹۷: ۵۵)؛ (Nejat and others, 2019: 55). خط لوله مشترک قطر و ترکیه، دوحه را از طریق پایانه‌های توزیع ترکیه به بازارهای اروپایی متصل می‌ساخت. این پروژه به قطر این امکان را می‌داد که بر بازارهای گاز طبیعی مسلط شود و در عین حال موقعیت خود را به عنوان نزدیک‌ترین متحد آمریکا در جهان عرب تقویت کند. از این‌رو، با تشدید ناآرامی‌ها در سوریه، قطر و ترکیه، که هر دو حامی ایدئولوژی اخوان‌المسلمین هستند، به حمایت مالی، سیاسی و تسلیحاتی از مخالفان اسلام‌گرای بشار اسد پرداختند. بسیاری از تحلیلگران سیاسی معتقدند که اقدام دولت سوریه در رد پیشنهاد احداث خط لوله قطر- ترکیه و روی آوردن دولت سوریه به خط لوله ایران- عراق- سوریه عامل اصلی تشدید حمایت قطر و ترکیه از مخالفان شده است (Orenstein and Romer, 2015).

۵-۳- اولویت امنیت و موازنه قدرت برای قطر

یکی از اهداف کلیدی قطر از اتخاذ سیاست‌های تهاجمی و تأکید بر ضرورت کناره‌گیری بشار اسد، محدود کردن نفوذ جمهوری اسلامی ایران در سوریه و تضعیف محور مقاومت در منطقه بوده است. سوریه به عنوان یکی از متحدان استراتژیک ایران در منطقه شناخته می‌شود و قطر با

حمایت از مخالفان اسد، سعی کرده است تهدیدات ایران را به ویژه در حوزه‌های امنیتی و ژئوپلیتیکی کاهش دهد. ایران به عنوان یکی از اصلی‌ترین حامیان اسد در بحران سوریه، در دو دهه گذشته با حمایت از متحدان خود در محور مقاومت، نفوذ قابل توجهی در منطقه کسب کرده است. نخبگان و رهبران قطر به دلیل ادراکات و نگرانی‌های خود، گسترش نفوذ ایران را به عنوان یکی از تهدیدات عمده امنیتی تلقی کرده و به همین دلیل، از طریق حمایت از گروه‌های مخالف اسد به عنوان ابزاری برای مقابله با این تهدیدات استفاده نموده‌اند.

مقامات قطری، بحران سوریه را فرصتی برای افزایش نفوذ خود و کاهش نفوذ ایران در منطقه یافته‌اند. در حقیقت، خوف و نگرانی قطر از افزایش قدرت جمهوری اسلامی ایران و تلاش برای تضعیف آن از طریق سرنگونی هم‌پیمانان منطقه‌ای، دلیل اصلی اتخاذ رویکرد تهاجمی این کشور نسبت به تحولات سوریه بوده است (رجب، ۲۰۱۲) (Rajab, 2012). اگرچه قطر روابط گسترده‌ای با جمهوری اسلامی ایران برقرار کرده است، اما همواره تلاش کرده از گسترش نفوذ ایران در منطقه خاورمیانه، به ویژه در خلیج فارس جلوگیری کند (خطیب، ۲۰۱۳: ۴۱۹) (Khatib, 2013: 419). در همین پیوند، قطر در جریان تحولات عربی سعی کرده است با تشکیل و حمایت از هلال اخوانی، تا حد زیادی، آنچه را هلال شیعی می‌خواند، تضعیف و موازنه جدیدی را در منطقه به کمک ترکیه ایجاد کند.

عزمی بشاره، جامعه‌شناس و متفکر فلسطینی، معتقد است که در ژانویه ۲۰۱۱، سوریه به همراه متحدانش، دولت سعد حریری در لبنان را سرنگون کرد که این اقدام با اصول توافق‌نامه دوحه در تضاد بود و چالشی جدی برای نقش میانجی‌گری قطر به شمار می‌رفت. این وضعیت به تدریج به تنش‌هایی میان رهبران سوریه و قطر منجر شد (بشاره، ۲۰۱۳: ۵۵۳) (Bishara, 2013: 553). حمایت اسد از حزب نوری المالکی در انتخابات پارلمانی عراق در سال ۲۰۰۹ نیز نارضایتی مقامات قطری را به دنبال داشت، چرا که قطر از ائتلاف العراقیه به رهبری ایاد علاوی حمایت می‌کرد. با توجه به تحولات سیاسی در منطقه، قطر و ترکیه به اسد پیشنهاد کردند از ائتلاف العراقیه حمایت کند. اما در عوض، حمایت دمشق از نوری المالکی که به دلیل منافع مالی و اقتصادی اتخاذ شده بود، برای قطر به‌عنوان یک اقدام خیانت‌آمیز تلقی شد (وصفی، ۲۰۲۲: ۱۱۴) (Wasfi, 2022: 114). این رویکرد به‌طور خاص در زمینه رقابت قدرت‌های منطقه‌ای در خاورمیانه قابل تحلیل است، جایی که قطر سعی داشت با تضعیف بشار اسد، بر موقعیت خود در برابر ایران و حزب‌الله لبنان افزوده و در عین حال خود را به‌عنوان یک بازیگر مستقل در منطقه معرفی کند. براساس رویکرد واقع‌گرایی کلاسیک، هر کشوری با توجه به تهدیدات و فرصت‌های موجود در محیط بین‌المللی، به‌طور استراتژیک عمل می‌کند. در حقیقت، قطر که به‌عنوان یک کشور ذره‌ای

و آسیب‌پذیر در منطقه شناخته می‌شود، از نگرانی‌های امنیتی بسیاری رنج می‌برد. حضور ایران و متحدانش در سوریه، برای قطر تهدیدی بالقوه به‌شمار می‌رفت. واقع‌گرایان کلاسیک بر این باورند که دولت‌ها برای حفظ امنیت خود باید به‌دنبال تقویت قدرت و نفوذ خود باشند. با حمایت از مخالفان بشار اسد، قطر می‌توانست در فرآیند کاهش قدرت و نفوذ ایران در سوریه نقش ایفا کند و به‌طور غیرمستقیم، امنیت خود را در برابر محور مقاومت که آن را تهدید امنیتی برای خود قلمداد می‌کند افزایش دهد.

۵ـ٤ـ رقابت با عربستان سعودی

در نظریه رئالیسم کلاسیک، دولت‌ها همواره در تلاش برای افزایش نفوذ خود و پیشی گرفتن بر رقبای خود هستند. به همین دلیل، قطر حمایت از مخالفان اسد را به عنوان یک استراتژی برای تقویت موقعیت خود در برابر رقبای منطقه‌ای به ویژه عربستان سعودی به کار گرفته است. با توجه به موقعیت جغرافیایی قطر در خلیج فارس و رقابت قدرت‌ها در این منطقه، این کشور به دنبال ایجاد توازن قدرت و تأمین امنیت و منافع خود بود. قطر با اتخاذ سیاست‌های مستقل و حتی در تقابل با عربستان سعودی، تلاش کرد تا جایگاه خود را در میان کشورهای سنی تقویت کند و به عنوان یک بازیگر قدرتمند در منطقه شناخته شود.

در واقع، یکی از دلایل اتخاذ رویکرد تهاجمی قطر در قبال تحولات سوریه، تلاش این کشور برای رهایی از سلطه عربستان سعودی بر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس بوده است (فکری، ۲۰۱۲: ۱۶۳) (Fekri, 2021: 163). از دو دهه گذشته، روابط میان قطر و عربستان سعودی همواره دچار تنش و کدورت بوده و دوحه سیاست‌های ریاض را به عنوان تهدیدی جدی برای بقای خود تلقی می‌کند. جلوگیری از نقض تمامیت ارضی و حفظ امنیت ملی قطر، به عنوان محرک اصلی سیاست خارجی این کشور مطرح است. قطر همواره درصدد حفظ استقلال خود و کاهش وابستگی به دیگر کشورهای عربی در تصمیم‌گیری‌های منطقه‌ای بوده است. در حالی که بسیاری از کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، به ویژه عربستان سعودی و امارات متحده عربی، از مخالفان بشار اسد حمایت می‌کردند، قطر حمایت از اخوانی‌ها را به عنوان اقدامی مستقل از سایر کشورهای خلیج فارس برای تقویت موقعیت خود در تحولات منطقه‌ای و جهانی در نظر گرفت. علاوه بر این، قطر با تقویت همکاری‌های نظامی با ترکیه و تشکیل ائتلاف‌های مشترک، در تلاش است تا موازنه قدرت منطقه‌ای را به نفع محور قطر و ترکیه تغییر دهد.

۵ـ۵ـ تلاش برای تأثیرگذاری منطقه‌ای و بین‌المللی

عامل کلیدی دیگر در اتخاذ رویکرد تهاجمی قطر در بحران سوریه و تلاش برای سرنگونی بشار اسد، هم‌راستایی و همگامی این دولت کوچک با سیاست‌ها و منافع غرب، به ویژه ایالات متحده،

در این تحولات است. یکی از اصول اساسی سیاست خارجی قطر، ایجاد ائتلاف و همکاری با قدرت‌های غربی و به طور خاص آمریکا در منطقه است. در این راستا، قطر تلاش کرده است تا در جریان تحولات جهان عرب، همکاری خود را با غرب، به ویژه با ایالات متحده، به حداکثر برساند تا بتواند بر روند تغییرات تأثیر بگذارد و آن را مدیریت کند.

نزدیکی روابط قطر با قدرت‌های غربی به این کشور این امکان را می‌دهد که از منابع و فرصت‌های قابل توجهی برای ایفای نقش در منطقه خاورمیانه برخوردار شود. این حمایت‌های بین‌المللی به قطر این توانایی را می‌دهد که فراتر از توانمندی‌های داخلی خود عمل کند و در تحولات سوریه نقش فعال‌تری ایفا کند. به همین دلیل، می‌توان این مسئله را نوعی رانت بین‌المللی برای نقش‌آفرینی قطر در منطقه خاورمیانه تلقی کرد (نجات، ۱۳۹۶: ۱۸۲) (Nejat, 2016: 182). با توجه به اینکه قطر تلاش می‌کند تا تصویر خود را در سطح بین‌المللی برجسته کند و به عنوان یک بازیگر تأثیرگذار در خاورمیانه، به‌ویژه در بحران‌ها و منازعات منطقه‌ای شناخته شود، بحران سوریه فرصت مهمی را برای این کشور فراهم کرده است. در این راستا، قطر سعی کرده است رویکردی رادیکال با هدف ایجاد تغییرات بنیادی در سوریه را اتخاذ کند. این نقش‌آفرینی و اقدامات سیاسی، دیپلماتیک و رسانه‌ای قطر، نشان‌دهنده تحرک و پویایی بالای این کشور در مقایسه با دیگر بازیگران منطقه‌ای است (اسدی، ۱۳۹۰: ۱۰۷) (Asadi, 2011: 107).

٦ـ پیامدهای سرنگونی حکومت اسد برای قطر

٦ـ١ـ یافتن متحد استراتژیک جدید

یکی از مهم‌ترین پیامدهای سرنگونی اسد برای قطر، یافتن متحدی راهبردی با موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک مهم در منطقه خاورمیانه است. قطر در طول سیزده سال گذشته به‌طور مستمر از مخالفان اسد حمایت کرده و این حمایت به تقویت قدرت هیئت تحریر الشام کمک کرده است. حکومت تحریر الشام در استان ادلب، بدون پشتیبانی قطر، قادر به ادامه حیات نبود. در این بین، شبکه الجزیره با برگزاری چندین دور گفت‌وگو و مصاحبه با ابو محمد الجولانی نقش مهمی در تلطیف و بهبود تصویر عمومی او ایفا کرده است.

اتحاد قطر و حکومت الشرع در سوریه پس از سرنگونی بشار اسد به شکل قابل توجهی تقویت شده است. احمد الشرع (الجولانی)، رهبر هیئت تحریر الشام که به عنوان رئیس دوره انتقالی سوریه منصوب شده، مورد حمایت رسمی قطر قرار گرفته است. امیر قطر، تمیم بن حمد آل ثانی، در دیداری تاریخی با الشرع در دمشق بر ضرورت تشکیل یک دولت فراگیر و نماینده همه اقشار

جامعه سوریه تأکید کرد و حمایت کشورش را از وحدت، حاکمیت و استقلال سوریه اعلام نمود (خلیج آنلاین، ۲۰۲۵) (Khaleej Online, 2025).

قطر برخلاف بسیاری از کشورها، روابط دیپلماتیک خود را با سوریه پس از سقوط اسد احیا کرده و یکی از نخستین کشورهایی بود که سفارت خود را در دمشق بازگشایی کرد. این اقدام نشان دهنده حمایت سیاسی و اقتصادی قطر از حکومت جدید سوریه به رهبری الشرع است. همچنین قطر متعهد شده است در زمینه بازسازی زیرساخت‌ها، برق، سرمایه‌گذاری و خدمات بانکی همکاری کند و نقش کلیدی در بازسازی اقتصادی سوریه ایفا نماید. این اتحاد همچنین در چارچوب حمایت قطر از جریان‌های اخوانی و اسلام‌گرای منطقه‌ای قابل فهم است، هرچند الشرع پیشینه سلفی جهادی دارد اما به نظر می‌رسد برای تثبیت قدرت و مشروعیت داخلی و بین‌المللی، تعاملات و همکاری‌هایی با گروه‌های اسلام‌گرای مختلف از جمله اخوان‌المسلمین شکل گرفته است. بنابراین، اتحاد قطر و حکومت الشرع ترکیبی از حمایت سیاسی، دیپلماتیک و اقتصادی است که قطر با هدف تثبیت نفوذ خود در سوریه پس از اسد و شکل‌دهی به نظم جدید منطقه‌ای دنبال می‌کند. این اتحاد به قطر امکان می‌دهد نقش کلیدی در تحولات سوریه ایفا کند و از طریق حمایت از الشرع، نفوذ خود را در ساختار قدرت جدید این کشور حفظ نماید.

٦ـ۲ـ احیای پروژه خط لوله گاز قطر ـ ترکیه

خط لوله گاز قطر ـ ترکیه یک پروژه انرژی مهم است که در اوایل دهه ۲۰۰۰ توسط کنسرسیومی از شرکت‌های انرژی اروپایی و ترکیه‌ای پیشنهاد شد. خط لوله قطر ـ ترکیه پیشنهادی برای ساخت یک خط لوله گاز طبیعی از میدان گازی پارس جنوبی به سمت ترکیه بود. این خط لوله می‌توانست به خط لوله نوباکو متصل شود و گاز کشورهای اروپایی و ترکیه را تأمین کند. یکی از مسیرهای این خط لوله از قطر به ترکیه از طریق عربستان سعودی، اردن و سوریه بود (Nafeez, 2013). این خط لوله با طول ۱۵۰۰ کیلومتر و هزینه پیش‌بینی شده بیش از ۱۰ میلیارد دلاری، در صورت اجرا، تأثیرات ژئوپلیتیک و اقتصادی زیادی بر منطقه خاورمیانه خواهد داشت و می‌تواند اتحادها و تغییرات قدرت در کشورهای منطقه را دستخوش تغییر نماید. قطر این طرح را در دهه ۲۰۰۰ مطرح کرد اما بشار اسد با آن مخالفت کرد و پس از شروع جنگ داخلی سوریه در سال ۲۰۱۱ این طرح غیر قابل‌اجرا شد.

پس از سقوط اسد و تغییر حکومت در سوریه اکنون فرصت‌های جدیدی برای مطرح شدن مجدد پروژه خط لوله گاز قطر ـ ترکیه ایجاد شده است. از دیدگاه قطری‌ها این پروژه که امکان انتقال گاز به اروپا را از مسیر مستقیم زمینی فراهم می‌کند در مقایسه با انتقال الان‌جی از طریق حمل‌ونقل دریایی بسیار کم هزینه‌تر است و صرفه زیادی برای قطر خواهد داشت. ترکیه نیز به

دلیل موقعیت استراتژیک خود به عنوان حلقه اتصال آسیا و اروپا به عنوان یک مرکز مهم انتقال انرژی شناخته می‌شود و خط لوله قطر به ترکیه می‌تواند اهمیت این کشور را در بازارهای انرژی جهانی بیشتر تقویت کند (احمد، ۲۰۲۴) (Ahmad, 2024). از نگاه کشورهای اروپایی این پروژه راه‌حل‌های به صرفه‌تری را برای پاسخ‌گویی به تقاضای فزاینده انرژی ارائه می‌کند و با ایجاد تنوع در منابع، امنیت عرضه و به طور کلی امنیت انرژی اتحادیه اروپا را تقویت می‌کند. به هر روی، پروژه خط لوله گاز قطر- ترکیه که هدف آن انتقال گاز طبیعی میدان پارس جنوبی به اروپا از طریق خاک ترکیه است، پس از وقفه‌ای طولانی به دنبال تحولات سیاسی در سوریه و سقوط اسد، مجدداً مورد توجه و احیا قرار گرفته است. آلپ ارسلان بایراکتار، وزیر انرژی و منابع طبیعی ترکیه اعلام کرده که پس از مدت‌ها وقفه، امکان احیای پروژه وجود دارد اما در کوتاه‌مدت تحقق کامل آن دور از انتظار است. در مجموع، احیای پروژه خط لوله گاز قطر-ترکیه یک فرصت ژئوپلیتیکی و اقتصادی مهم برای قطر، ترکیه و اروپا محسوب می‌شود که می‌تواند تنوع منابع انرژی اروپا را افزایش دهد و نفوذ منطقه‌ای قطر و ترکیه را تقویت کند، اما موفقیت آن به ثبات سیاسی و امنیتی در سوریه و مدیریت چالش‌های منطقه‌ای بستگی دارد.

٦-۳- تقویت جایگاه قطر در معادلات منطقه‌ای

یکی دیگر از پیامدهای کلیدی سرنگونی بشار اسد، تقویت موقعیت و جایگاه قطر در معادلات منطقه‌ای است. قطر به همراه ترکیه از جمله کشورهایی است که به عنوان برنده اصلی این تغییرات شناخته می‌شود. سقوط اسد یک نقطه عطف برای دولت قطر به شمار می‌رود و نشان دهنده این است که استقامت این کشور در مقابل چالش‌ها نتیجه‌بخش بوده است. مقامات قطری همواره بر این باور بودند که بدون اصلاحات واقعی در دولت اسد، سوریه هرگز به ثبات نخواهد رسید. سقوط اسد بر این اعتقاد رهبران قطر صحه گذاشت که در مسیر درستی در قبال تحولات سوریه قرار داشته‌اند.

اکنون قطر در پی یافتن فرصت‌هایی برای گسترش نفوذ خود در سوریه جدید است. با این حال، این تلاش‌ها به گونه‌ای طراحی شده‌اند که منافع دیگر کشورهای عربی را نادیده نگیرد. تجربیات قطر از محاصره ۲۰۱۷-۲۰۲۱، این کشور را به سمت احتیاط در روابطش با سایر اعضای شورای همکاری خلیج فارس هدایت کرده و آن را واداشته است تا از هرگونه تنش دوری کند (Cafiero, 2024). پس از سقوط بشار اسد، قطر به دنبال تقویت جایگاه خود در معادلات منطقه‌ای است و این تغییر می‌تواند به آن اجازه دهد تا نقشی کلیدی در بازسازی و شکل‌دهی به آینده سوریه ایفا کند.

قطر با حمایت از حاکمیت جدید در سوریه و تقویت روابط خود با بازیگران غربی و منطقه‌ای، می‌تواند به عنوان یک بازیگر تاثیرگذار در فرآیندهای سیاسی و اقتصادی سوریه پسا اسد شناخته شود. به خصوص که هیئت تحریر الشام به‌دنبال همکاری راهبردی با ترکیه و قطر است که نشان از اهمیت این کشورها در آینده سوریه دارد. با توجه به حمایت‌ها و کمک‌های بشردوستانه قطر به منطقه شمال غربی سوریه که تحت کنترل هیئت تحریر الشام قرار داشت، وضعیت قطر به‌عنوان تنها کشور عربی که عادی‌سازی روابط با دولت سوریه را رد کرد، منحصر به فرد شده است. بدین ترتیب، می‌توان گفت که دوحه در مذاکرات آتی درباره آینده سوریه نقش برجسته‌ای را ایفا خواهد کرد (Alkhouli, 2024) و بدین ترتیب موقعیت آن در منطقه خاورمیانه ارتقا خواهد یافت.

٦ـ٤ـ افزایش قدرت چانه‌زنی قطر در سطح بین‌المللی

از دیگر تاثیرات و پیامدهای سقوط اسد برای قطر، افزایش قدرت چانه‌زنی این کشور در سطح بین‌المللی است. قطر به عنوان یکی از حامیان اصلی سرنگونی بشار اسد، می‌تواند روابط خود را با ایالات متحده و کشورهای اروپایی تقویت کند. کشورهای غربی که از ابتدا خواستار تغییر نظام سوریه بودند، قطر را به عنوان شریک استراتژیک در فرآیندهای سیاسی و امنیتی منطقه‌ای و جهانی خواهند شناخت. علاوه بر این، قطر با ارائه تصویری از خود به عنوان حامی مردم سوریه و مبارزات آن‌ها برای دموکراسی و حقوق بشر، می‌تواند اعتبار بیشتری در عرصه بین‌المللی کسب کند.

در همین راستا، قطر پس از سقوط اسد کوشیده در عرصه دیپلماسی به پلی حیاتی بین هیئت تحریر الشام و آمریکا تبدیل شود. این در واقع همان نقشی است که دوحه در مذاکرات افغانستان بین طالبان و غرب ایفا کرد (Cafiero, 2024). قطر همچنین تمایل زیادی دارد تا ذهنیت دولت ترامپ را نسبت به نقش محوری خود در منطقه و آینده سوریه تحت‌تأثیر قرار دهد. قطر درصدد است تا این پیام را منتقل کند که از نقش‌های قبلی در سوریه به عنوان کشور حامی افراط‌گرایی، به حامی مردم سوریه تبدیل شده و خود را متعهد به احترام به خواست مردم می‌داند. این موضع سیاست خارجی قطر یک موقعیت انعطاف‌پذیر را به ویژه در چشم‌انداز سوریه در اختیار دوحه قرار می‌دهد و آن را از تیغ انتقادات غرب در آینده مصون نگه می‌دارد. واقعیت ماجرا این است که قطر به وضعیت پیچیده کنونی در سوریه به عنوان یک فرصت ایده‌آل و منحصر به فرد نگاه می‌کند (Fenton, 2024). اگر این کشور به ایفای این نقش ادامه دهد، اعتبار دیپلماتیک منطقه‌ای‌اش که اخیراً در مذاکرات بین اسرائیل و حماس به نمایش گذاشته شده است، افزایش خواهد یافت. افزون بر آن، احیای پروژه‌های متوقف‌شده، از جمله خط لوله گاز قطر-ترکیه می‌تواند به افزایش قدرت چانه‌زنی قطر در سطح بین‌المللی منجر شود. دوحه امیدوار است با دولت

جدید سوریه به توافق برسد و پروژه خط لوله گاز که پیش‌تر به دلیل مخالفت اسد متوقف شده بود، از سر گرفته شود. این پروژه می‌تواند نفوذ اقتصادی و سیاسی قطر را در منطقه و بازار انرژی اروپا افزایش دهد.

٦ـ٥ـ تقویت محور اخوانی قطر- ترکیه

بعد از وقوع انقلاب‌های عربی، جریان‌های اسلام سیاسی، به ویژه اخوان‌المسلمین، با استفاده از ضعف و ناپایداری جریان‌های سیاسی رقیب در کشورهای انقلابی، موفق به کسب قدرت و پیروزی‌های مهمی شدند. انتخاب محمد مرسی به عنوان رئیس‌جمهور مصر در سال ۲۰۱۲، زمینه‌ساز شکل‌گیری ائتلافی جدید متشکل از ترکیه، قطر، مصر و تونس گردید. در این ائتلاف، آنکارا و دوحه به تأمین مالی و حمایت سیاسی از دولت مصر تحت رهبری اخوان‌المسلمین و نیز حکومت تونس به رهبری حزب النهضه پرداختند. اما سرنگونی حکومت اخوان‌المسلمین در مصر و شکست اخوان در انتخابات تونس موجب تغییر ائتلاف‌ها در منطقه شد. پس از سرنگونی مرسی از قدرت، مصر بار دیگر به محور سازش بازگشت. در پی این تحولات، قطر و ترکیه با هدف حمایت از جریان‌های اسلام سیاسی در سوریه و لیبی به فعالیت پرداختند. این محور طی دو دهه گذشته از گروه‌های اسلام‌گرای به ویژه اخوان‌المسلمین و گروه‌های سلفی جهادی مانند جبهه النصره حمایت کرده است.

پس از سقوط اسد، قطر و ترکیه به عنوان بازیگران کلیدی در شکل‌دهی دوره انتقالی سوریه ظاهر شدند و همکاری نزدیکی برای نفوذ در سوریه پس از اسد برقرار کردند. قطر که پیش‌تر سیاست حمایت از گروه‌های اسلام‌گرای نزدیک به اخوان‌المسلمین را در سوریه دنبال می‌کرد، با ترکیه اشتراک منافع داشت و هر دو کشور امید داشتند که نماینده‌ای از جریان اخوانی در سوریه به قدرت برسد. پس از سقوط اسد، قطر و ترکیه سفارت خود را در دمشق بازگشایی کردند و روابط سیاسی خود را با گروه حاکم جدید سوریه، از جمله ابومحمد الجولانی که گرایش اخوانی دارد، تقویت نمودند (Bakir, 2025). از این‌رو با سرنگونی بشار اسد، محور قطرـ ترکیه نسبت به سال‌های قبل تقویت شده و شرایط بهتری برای حمایت از گروه‌های اسلامی در سوریه و منطقه با هدف شکل‌دهی به نظم جدید منطقه‌ای و افزایش نفوذ خود در خاورمیانه شمال آفریقا پیدا کرده است. در حقیقت پس از سقوط اسد، محور قطرـ ترکیه نسبت به سایر محورها و ائتلاف‌های منطقه از وزن و جایگاه بهتری برخوردار شده است.

نتیجه‌گیری

سقوط حکومت بشار اسد در سال ۲۰۲۴ به عنوان یکی از مهم‌ترین تحولات خاورمیانه شناخته می‌شود که تأثیرات عمیقی بر موازنه قدرت در این منطقه بر جای گذاشته است. روی کار آمدن

هیئت تحریر الشام باعث وارد شدن ضربه‌ای جدی به نفوذ ایران و روسیه در سوریه شد و درعین‌حال، فرصتی ارزشمند برای قطر و ترکیه ایجاد کرد. قطر توانست روابط مثبتی با دولت جدید سوریه که تحت رهبری هیئت تحریر الشام اداره می‌شود، برقرار کند و اکنون به دنبال ایفای نقشی واسطه‌گر میان این دولت و دیگر کشورها است.

قطر طی سال‌های اخیر، با اتخاذ رویکردهایی فراتر از توان بالقوه خود، موفق شده جایگاه و اثرگذاری منطقه‌ای خود را تقویت کند. استراتژی این کشور در بحران سوریه، بیشتر بر مبنای حفظ منافع ملی و امنیت آن در برابر تهدیدات خارجی و رقابت‌های منطقه‌ای بوده است. با توجه به نظریه واقع‌گرایی، دولت‌ها بازیگران اصلی نظام بین‌الملل محسوب می‌شوند و قطر نیز، به عنوان یک کشور مستقل با منافع ملی مشخص، پس از آغاز ناآرامی‌ها در سوریه، به حمایت از اپوزیسیون پرداخت و آن‌ها را از لحاظ مالی و نظامی تجهیز کرد. به طور کلی، قطر در چارچوب سیاست‌های خود از ابزارهایی مانند پشتیبانی سیاسی و دیپلماتیک، کمک مالی و لجستیک، حمایت تسلیحاتی، تقویت رسانه‌ای، تهدید به اقدام نظامی و ایجاد جنگ روانی علیه حکومت سوریه بهره گرفته است. همه این اقدامات طی حدود ۱۳ سال گذشته با هدف سرنگونی حکومت اسد برنامه‌ریزی شد.

تضعیف نفوذ ایران و روسیه پس از سقوط اسد، فضایی مساعد برای افزایش نقش‌آفرینی قطر به وجود آورد. سقوط اسد فرصتی را برای دوحه فراهم کرده تا هم نفوذ خود را گسترش داده و هم فرصت‌هایی همچون احیای پروژه خط لوله گاز قطر- ترکیه و پیشبرد سیاست‌های دیپلماتیک و اسلام‌گرایانه خود را دنبال کند. این تغییرات موجب شده تا قطر بتواند موقعیت خود را در رقابت‌های منطقه‌ای، به ویژه در برابر بازیگرانی چون ایران، عربستان سعودی و امارات تقویت کرده و نقشی کلیدی در بازسازی آینده سوریه ایفا کند. قطر اکنون با تکیه بر منابع مالی قدرتمند، دیپلماسی فعال و ائتلاف استراتژیک با ترکیه، در تلاش است به بازیگری برجسته در آینده تحولات سوریه تبدیل شود. اما این امر چالش‌هایی عمده نظیر رقابت با عربستان و امارات، تداوم حملات اسرائیل، اوضاع ناپایدار امنیتی در جنوب سوریه و افزایش بازیگران مؤثر دیگر دارد که نفوذ قطر را در آینده با پیچیدگی‌هایی مواجه خواهد کرد. موفقیت قطر در این مسیر، به توانایی و مهارت این کشور در مدیریت چالش‌ها و ایجاد تعامل مثبت با دیگر بازیگران منطقه‌ای وابسته است. زیرا روابط پیچیده با سایر قدرت‌های منطقه‌ای سبب شده چشم‌انداز رقابت قطر با آن‌ها حالتی میان همکاری و رقابت داشته باشد.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، مقاله پیش‌رو فاقد هر گونه تعارض منافع بوده است.

فهرست منابع

منابع فارسی- عربی

أحمد، سلطان (۲۰۲٤)، «توقعات مستقبلیة: الدور الترکی فی إعمار سوریا وإحیاء مشروع خطوط أنابیب الغاز»، مرکز العربی للأبحاث ودراسة السیاسات.

اسدی، علی اکبر. (۱۳۹۰). «سیاست خارجی قطر و تحولات عربی؛ مبانی و مؤلفه‌ها»، *فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، سال دوازدهم، شماره ٤٧*، صص ۸۹ – ۱۱۸.

آل‌ثانی، علیاء (۲۰۱٦)، «قطر تطالب مجلس الأمن بحمایه المدنیین فی حلب»، موقع عکاظ.

آل‌ثانی، محمد (۲۰۱٦)، «وزیر الخارجیه یؤکد حرص دوله قطر علی حل النزاعات الدولیه بالطرق السلمیه»، وکاله الأنباء القطریه.

بشاره، عزمی (۲۰۱۳)، سوریة: درب الآلام نحو الحریة محاولة فی التاریخ الراهن، الطبعة الاولی، بیروت: المرکز العربی للأبحاث ودراسة السیاسات.

بن‌جاسم، حمد (۲۰۱۵)، «قطر کانت المحرک الأساسی فی الأزمه السوریه»، صحیفه الرای الیوم.

توسیدید (توکودیدس) .(۱۳۷۷). *تاریخ جنگ پلوپونزی*، ترجمه محمدحسن لطفی، تهران: خوارزمی.

حسام، طرشه (۲۰۲۲)، «الغاز القطری نحو دمشق.. محاولة لفهم الدور القطری فی سوریا»، مرکز الفکر الاستراتیجی للدراسات.

الحسن، عمر (۲۰۱۲)، «دول الخلیج والازمه السوریه: مستویات التحرک و حصیله المواقف»، مرکز الجزیره للدراسات.

الخلیج أونلاین (۲۰۲۵)، «بعد سقوط الأسد.. قطر شریک أساسی بإعادة هیکلة الأمن السوری»، موقع الخلیج أونلاین.

رجب، إیمان (۲۰۱۲)، «کیف یمکن فهم سیاسات قطر تجاه الثورات العربیه؟»، مرکز الاهرام للدراسات الاستراتیجیه.

سیف زاده، سیدحسین. (۱۳۸۵). *اصول روابط بین‌الملل*، چاپ پنجم، تهران: نشر میزان.

عبد الناصر، تعتاع، (۲۰۱۲)، «الموقف العربی من الثوره السوریه»، مرکز أمیه للبحوث والدراسات الاستراتیجیه.

عبدالجواد، محمد (۲۰۱٤)، «سوریا و قطر.. صداقه التهمتها نیران الثوره»، موقع المصری الیوم.

العطیه، خالد (۲۰۱۵)، «قطر لاتستبعد الخیار العسکری بسوریا»، موقع الجزیره.نت.

عمران، حمود (۲۰۱۷)، «قراءه فی موقف دول مجلس التعاون الخلیجی من الازمه السوریه بعد عام ۲۰۱۱»، مجله جامعه تکریت للحقوق، السنه ۲، العدد ۱، ایلول ۲۰۱۷، صص ۳۰٦ – ۳۳۳.

فکری، مروی (۲۰۱۲)، «مابعد القوه الناعمه: السیاسه القطریه تجاه دول الثورات العربیه»، مجله السیاسه الدولیه، العدد ۱۸۷.

قبلان، مروان (۲۰۲۱)، سیاسة قطر الخارجیة: الاستراتیجیا فی مواجهة الجغرافیا، الطبعة الأولی، دوحه: مرکز العربی للأبحاث ودراسة السیاسات.

قوام، عبدالعلی. (۱۳۹٤). *روابط بین‌الملل: نظریه‌ها و رویکردها*، چاپ دهم، تهران: انتشارات سمت.

ماکیاولی، نیکولو. (۱۳۷٤). *شهریار*، ترجمه داریوش آشوری، تهران: کتاب پرواز.

مشیر زاده، حمیرا. (۱۳۹۵). *تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل*، چاپ یازدهم، تهران: انتشارات سمت.

نجات، سیدعلی. (۱۳۹٦). *بحران سوریه و بازیگران منطقه‌ای*، چاپ دوم، تهران: موسسه ابرار معاصر.

نجات، سیدعلی. (۱٤۰۱). *بحران سوریه: ریشه‌ها، ابعاد و پیامدها*، چاپ اول، تهران: موسسه اندیشه‌سازان نور.

نجات، سیدعلی؛ محمد، اولیایی و بهزاد نبیانی. (۱۳۹۷). «تبیین سیاست خارجی قطر در قبال بحران سوریه ۲۰۱۷ – ۲۰۱۱»، *فصلنامه مطالعات خاورمیانه، شماره ۹٤*، صص ۳۵ – ٦۲.

وصفی، بن موسی (۲۰۲۲)، «قراءة فی توجهات الدولة القطریة من الأزمة السوریة ۲۰۱۱ – ۲۰۱۸»، مجلة العلوم الاقتصادیة والإداریة والقانونیة، المجلد ۷، العدد ٤ (۲۰۲۳)، صص ۱۲۰ – ۱۱۱.

منابع انگلیسی

Alkhouli, K. (2024). The Fall of the House of Assad. December 8. 2024. nationalinterest.org. available at: https://nationalinterest.org/feature/fall-house-assad-214015/

Bakir, A. (2025). Deep Dive: How Qatar and Turkey will shape post-Assad Syria. Jan. 10, 2025. Amwaj.media. available at: https://amwaj.media/en/article/deep-dive-how-qatar-and-turkey-will-shape-post-assad-syria.

Cafiero, G. (2024). Qatar's position in post-Assad Syria. Peoplesdispatch. December 21, 2024. available at: https://peoplesdispatch.org/2024/12/21/qatars-position-in-post-assad-syria/

Fenton, J. (2024). Post-Assad Syria Will Test Turkey's Thaw with the Gulf States. World Politics Review. December 17, 2024. available at: https://www.yahoo.com/news/post-assad-syria-test-turkey-143704080.html

Jansson, M. (2014). Following the Money: Financing the Territorial Expansion of Psalmist Insurgents in Syrian. Swedish Defense Research Agency. Report No. 4947.

Khatib, L. (2013). Qatars Foreain Policy: The Linits of Pragmatism. International Affairs. Vol. 89, No. 2, pp. 417-431.

Nafeez, A. (2013). Syria intervention plan fueled by oil interests, not chemical weapon concern. The Guardian. 30 August 2013. available at: https://www.theguardian.com/environment/earth-insight/2013/aug/30/syria-chemical-attack-war-intervention-oil-gas-energy-pipelines.

Orenstein, M.A and Romer, G. (2015). Putin's Gas Attack: Is Russia Just in Syria for the Pipelines. Foreignaffairs. October 14, 2015. available at: https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2015-10-14/putins-gas-attack.

The Cradle (2023). The Qatar-Syria stand off: Enemies to the end. The Cradle. MAY 5, 2023. available at: https://thecradle.co/articles/the-qatar-syria-stand-off-enemies-to-the-end.

Translated References to English

Abd al-Nasser, T. (2012). Al-Muqaf al-Arabi Man al-Thura al-Suriyya. Umayya Center for Research and Strategic Studies. available at: http://www.umayya.org/featured/1386. **[In Arabic]**

Abduljawad, M. (2014). Syria and Qatar: A friendship devoured by the flames of revolution. Al-Masri Al-Youm newspaper. available at: https://www.almasryalyoum.com/news/details/386534 **[In Arabic]**

Ahmad, S. (2024). Future Expectations: The Turkish Role in the Construction of Syria and the Legitimate Revival of Gas Pipelines. Egyptian Center for Strategic Studies. available at: https://ecss.com.eg/51214. **[In Arabic]**

Al-Attiyah, Kh. (2015). Qatar's latest option for Syria. Aljazeera.net. available at://www.aljazeera.net/news/2015/10/22. **[In Arabic]**

Al-Hassan, O. (2012). Gulf countries and the Syrian crisis: levels of movement and results of situations. studies.aljazeera.net. available at: https://studies.aljazeera.net/en/node/3419. **[In Arabic]**

Aljazeera.net. (2024). The Military Operations Directorate led the deterrence operation that toppled Bashar al-Assad. Aljazeera.net.12/31/2024. available at: https://www.aljazeera.net/encyclopedia/2024/11/30 **[In Arabic]**

Al-Thani, A. (2016). Qatar asks the Security Council to protect civilians in Aleppo. mofa.gov. available at: https://mofa.gov.qa/sitefinity/status?ReturnUrl=https:%2F%2Fmofa.gov.qa. **[In Arabic]**

Al-Thani, M. (2016). Foreign Minister confirms Qatar's desire to resolve international conflicts through peaceful means. mofa.gov.qa. available at: https://mofa.gov.qa/sitefinity/status. **[In Arabic]**

Asadi, A. (2011). Qatar's Foreign Policy and Arab Developments; Foundations and Components. Strategic Studies of the Islamic World, No. 47, pp. 89-118. **[In Persian]**

Ben Jassim, H. (2015). Qatar was the main driver in the Syrian crisis. Al-Rai Al-Yum newspaper. Raialyoum.com. available at: https://www.raialyoum.com. **[In Arabic]**

Bishara, A. (2013). Syria: A Path to Freedom from Suffering: An Attempt in. Beirut and Doha: Arab Center for Policy Research and Study. **[In Arabic]**

Fekri, M. (2012). Beyond Soft Power: Qatari Policy Towards the Arab Revolution Countries. International Policy Review, Issue 187 pp. 80-106. **[In Arabic]**

Haddad, Z. (2024). Al Jazeera"... The "Brotherhood" Returns to His Youth. Al-akhbar. December 6, 2024. available at: https://www.al-akhbar.com/culture/815132 **[In Arabic]**

Hossam, T. (2022). Qatari gas to Damascus: An attempt to understand Qatar's role in Syria. Center for Strategic Studies. available at: https://fikercenter.com/2022/01/03. **[In Arabic]**

Imran, H. (2017). Reading the position of the Gulf Cooperation Council on Syria after 2011. Journal of Tikrit Law Society, Year 2, Issue 1, September 2017, pp. 306-333. **[In Arabic]**

Kabalan, M. (2021). Qatar's Foreign Policy: Strategy versus Geography. first edition. Doha: Arab Center for Policy Research and Study. **[In Arabic]**

Khaleej Online (2025). After the fall of Assad Qatar is a key partner in the restructuring of Syrian security. Khaleej.online. available at: https: //khaleej.online/QW7bjw. **[In Arabic]**

Machiavelli, N. (2005). The Prince [Shahriar]. translated by Dariush Ashouri. Tehran: Parvaz Books. **[In Persian]**

Mohammad. F. (2025). Gun in the Altar: How Religiosity Shaped Tahrir al-Sham Soldiers. Aljazeera.net. 17/4/2025. available at: https://www.aljazeera.net/sukoon/2025/4/17 **[In Arabic]**

Moshirzadeh, H. (2016). Development in International Relations Theories. Tehran: Samt Publications. **[In Persian]**

Nejat, S. A and others. (2019). Explaining Qatar's Foreign Policy Towards the Syrian Crisis (2011-2017). Middle East Studies Quarterly, No. 94, Volume: 25 Issue: 4, pp. 35-62. **[In Persian]**

Nejat, S. A. (2016). The Syrian Crisis and Regional Actors. Tehran: Abrar Moasar Institute. **[In Persian]**

Nejat, S. A. (2022). The Syrian Crisis: Roots, Dimensions and Consequences. Tehran: Andishe-Sazan Noor Institute. **[In Persian]**

Qavam, A.A. (2015). International Relations: Theories and Approaches. Tehran: Samt Publications. **[In Persian]**

Rajab, I. (2012). How can we understand the policies of Qatar towards Al-Thuraat Al-Arabiya. Al-Ahram Center for Strategic Studies. available at: https://www.siyassa.org.eg/News/2135 **[In Arabic]**

Seifzadeh, S. H. (2006). Principles of International Relations. Tehran: Mizan Publishing. **[In Persian]**

Thucydides. (1998). History of the Peloponnesian War. translated by Mohammad Hassan Lotfi. Tehran: Kharazmi. **[In Persian]**

Wasfi, B. M. (2022). Reading the attention of the Qatari state from the Syrian crisis 2011-2018. Journal of Economic, Administrative and Legal Sciences, Volume 7, Number 4, pp. 111-120. **[In Arabic]**